ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Σ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ[1]

Τὸ ἐγκώμιον ἀνδρὸς πολυκλαύστου, οἷος ὁ Ἀναστάσιος Βυζάντιος, ἥκιστα ἁρμόδιος εἶνε νὰ πλέξῃ φίλος, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ὁποίου δὲν ἐστέγνωσαν ἀκόμη τὰ δάκρυα. Καὶ θὰ ἦτο τοῦτο ἀποχρῶν λόγος, μεθ' ὅλην τὴν τιμητικὴν τοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» ἐντολήν, ὅπως μὴ ἐμφανισθῶ σήμερον ἐνώπιον ὑμῶν ὡς ἐγκωμιαστὴς ἐκείνου, μεθ' οὗ ἰσάδελφος μὲ συνέδεσε φιλία. Ἐσκέφθην ὅμως ὅτι ἐὰν δὲν θρηνῶμεν δημοσίᾳ φίλον, ὁλοψύχως ἀγαπηθέντα, ἐκ φόβου μὴ ἡ εὐπάθεια τῆς καρδίας ἡμῶν καταχριθῇ ὑπὸ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος μεμψιμοίρων ὡς ἄκαιρος ἐπίδειξις αἰσθηματικότητος, τί εἶνε ἡ φιλία ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡ συμπληροῦσα τὴν ὕπαρξιν ἀνδρῶν ἀμοιβαίως ἐννοουμένων καὶ προσεγγίζουσα τὰς ψυχὰς ἡμῶν εἰς γλυκεῖαν ἐπαφήν, ἀφ' ἧς ἄρχεται καὶ εἰς ἣν τελειοῦται ἡ κατὰ τὸν Göthe κατ' ἐκλογὴν συγγένεια;

Καὶ μὴ τάχα εἶνε ἀνάγκη νὰ συνεισφέρῃ τι ἐξ ἰδίων ἡ φιλία ἵνα φιλοτεχνηθῇ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Ἀναστασίου Βυζαντίου; Τοιαύτη μορφὴ δὲν ἀνῆκε μόνον εἰς τοὺς στενώτερον πρὸς αὐτὸν συνδεθέντας, οὐδὲ δύναται ἡ διάνοια τοῦ Βυζαντίου νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποκλειστικὸν ἀντικείμενον θαυμασμοῦ διὰ μόνους τοὺς ἀγαπήσαντας αὐτόν, καίτοι σπανίως ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν ἠγαπήθη πλειότερον αὐτοῦ ἀνὴρ τόσον ἐνεργῶς ἀναμιχθεὶς εἰς τὰ δημόσια καὶ ἔτι σπανιώτερον ἐθαυμάσθη ζῶν ἔτι, τόσον ἀνεπιφυλάκτως, ὑπὸ τῆς συγχρόνου κοινωνίας τῶν γραμμάτων ἄλλος πλὴν αὐτοῦ Ἕλλην λογογράφος. Ἡ ἀμέριστος αὕτη καὶ ἐνθουσιώδης ἀγάπη πάντων τῶν γνωρισάντων αὐτὸν ἔχει ἴσως ἕνα εὐεξήγητον λόγον, ὅτι ὁ Βυζάντιος «ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ἐκ τῆς καρδίας», ὡς αὐτὸς εἶπε περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου. Ἀλλ' ὁ θαυμασμὸς ὃν διήγειρεν ὡς λογογράφος δὲν εἶνε δυνατὸν ν' ἀποδοθῇ εἰς ἀμοιβαιότητα αἰσθημάτων. Διότι πλὴν τοῦ μεγάλου τῆς Μυτιλήνης ἀποχωρητοῦ, οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἢ τῶν συγχρόνων ἐξίχθη εἰς τοσοῦτον ἀμίμητον κάλλος ὕφους. Καὶ ἐπέδρασε μὲν ἐπὶ τῆς γλαφυρότητος τοῦ λόγου αὐτοῦ ἡ εὐγένεια τῆς καρδίας τοῦ πολυφιλήτου ἀνδρός, ὡς ἡ μυστηριώδης ἐκείνη δύναμις, ἥτις ὡδήγησε τὸν χρωστῆρα τοῦ Τισιανοῦ ἢ τοῦ Μάκαρτ εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἀρρήτου γλυκύτητος χρωματισμῶν, οὓς δεσμευόμενοι ὑπὸ ἀνεκφράστου γοητείας ἀπενίζομεν διακεχυμένους ἐπὶ τῶν πινάκων τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ μυστηρίου τῶν χρωμάτων· ἀλλ' ἐνέπνεε τὸν Βυζάντιον καὶ ἄλλη τις δύναμις εὐκολώτερον προσπίπτουσα εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν, ἡ δύναμις ἡ ἐκ τῆς βαθείας μελέτης τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀντληθεῖσα, ἥτις ἀπεκρυσταλλώθη ἐν μέσῳ ἀτμοσφαίρας ἐξ ἐμφύτου καλαισθησίας καὶ πρωτοτυπίας νοὸς καὶ θελγούσης ὀξυνοίας. Εἰς τὸ ὕφος τοῦ Βυζαντίου ἀπετυποῦντο ἀγαστὸς ἀνδρὸς χαρακτήρ, εὐρεῖα μάθησις, ἀνεξάντλητος ἑτοιμότης καὶ πλούσια τῆς Θείας Προνοίας χαρίσματα. Τὸ συγγραφικὸν αὐτοῦ ἔργον εἶνε ἀληθές, ὅτι δὲν εὑρίσκεται ἡνωμένον καὶ ἀκέραιον εἰς ἓν ὅλον, ὥστε ν' ἀποθαυμασθῇ ὡς μεγαλοπρεπές τι καὶ ἀλώβητον μνημεῖον ὕφους ἑλληνικοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀλλὰ καὶ ἐγκατεσπαρμένον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὡς προκύπτει πρὸ τῶν ὀμμάτων ἡμῶν ἐνέχει ὅλην τὴν ἐπιβολὴν ἀρχαϊκοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ εὐλαβὴς ἐξερευνητὴς ἀνακαλύπτει σήμερον μὲν ἐνταῦθα τὰς στήλας καὶ παρεκεῖ αὔριον τὸν ἐφέστιον θεόν, ἀπὸ παλλεύκου μαρμάρου καὶ ὑπὸ σμίλης ἀριστοτέχνιδος λαξευθέντα. Δὲν ἦτον ἁπλοῦς δημοσιογράφος ὁ Βυζάντιος. Ἀλλ' ὡς οἱ περίπυστοι τῶν μεγάλων ἐποχῶν ἱστορικοί, οἱ συζήσαντες μετὰ τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐξιστόρησαν καὶ συμμερισθέντες τῶν συγχρόνων αὐτῶν τὰς τύχας ἀπετύπωσαν ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν περιπετειῶν ἐκείνων ζωντανὰ τὰ κρατήσαντα τότε αἰσθήματα καὶ τὴν περὶ τῶν συμβάντων κρίσιν καὶ ἐχαρακτήρισαν δι' ὀλίγων λέξεων ἀμιμήτως τὰ ἐξέχοντα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς των καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, οὕτω καὶ ὁ Βυζάντιος μὲ δύναμιν ἀπαράμιλλον ἱστοριογράφου παρηκολούθησε πάντα τὰ συμβάντα τῆς τελευταίας τριακονταετίας καὶ συνεθρήνησε μετὰ τῶν συμπολιτῶν του ἐπὶ ταῖς ἀτυχίαις τοῦ Ἔθνους καὶ ἔρρηξε κραυγὴν χαρᾶς ὁσάκις διεγέλασαν ἡμῖν ἐλπίδες αἰσιωτέρου μέλλοντος. Ἕκαστον χρονογραφικὸν ἄρθρον καὶ ἑκάστη αὐτοῦ ἀνταπόκρισις ἀποτελεῖ γλαφυρὸν κεφάλαιον τῆς συγχρόνου ἱστορίας θαυμασίως ἀναπαριστῶν τοῦ καθ' ἡμέραν ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου τὴν κυματόεσσαν ἐξέλιξιν, οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντες χαρακτηρισμοὶ ἀνδρῶν ἐπιφανῶν καὶ αὐτὴ ἡ τῶν συμβάντων ἁπλῆ ἀφήγησις ἀποτελοῦσιν εἰκόνας ἀνυπερβλήτου δυνάμεως.

Ἀλλ' ὁ Βυζάντιος ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν πολιτικὸς δημοσιογράφος. Ὅτε δ' ἐπί τινα χρόνον ἀνεμίχθη

(1) Ἀπηγγέλθη ἐντολῇ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τελεσθὲν πολιτικὸν μνημόσυνον τοῦ Ἀναστασίου Βυζαντίου.

εἰς τὴν καθημερινὴν δημοσιογραφίαν καὶ ἀμεσώτερον εἰς τὴν λεγομένην στρατευομένην πολιτικὴν ἀπέδειξεν, ὅτι ἐκέκτητο εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν κατ' εὐρωπαϊκὴν ἀντίληψιν τέχνην τοῦ δημοσιογραφεῖν, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ σπάνιον προτέρημα νὰ ἐκφράζῃ τις τὴν παραμονὴν ὅ.τι πᾶς ἄλλος θὰ σκεφθῇ μόλις τὴν ἐπιοῦσαν. Διότι καὶ αὐτὰ τὰ περὶ πολυπλόκων ζητημάτων ἄρθρα του ἔθιγον πάντοτε τὴν ὀρθὴν τοῦ θέματος ἄποψιν, τὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὸ κοινὸν αἴσθημα καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἐκπροσωποῦσαν τὰς γνώμας τῶν ὀρθοφρονούντων. Πολλάκις ἔγραψε περὶ ζητημάτων, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, εὐλόγως ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι τῷ ἦσαν ὅλως ξένα. Ἀλλ' εἰς τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ ἀντίληψιν ἡ μελέτη ὀλίγων ὡρῶν ἤρκει νὰ τὰ καταστήσῃ οἰκειότατα αὐτῷ. Ὅτε τὸ λαυρεωτικὸν ζήτημα ἐκράτει εἰς διηνεκῆ ἐρεθισμὸν τὰ πνεύματα ἐν Ἑλλάδι, ὁ Βυζάντιος ἐμελέτησεν ἐπὶ μίαν μόνην νύκτα πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὸ καὶ ἔγραψεν ἄρθρα, ἅτινα ὁ Δεληγεώργης συνίστα εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ ἀντιπροσώπων τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ὁποῖα μεταφρασθέντα ἐν τῇ ρωμαϊκῇ «Riforma» ἐγένοντο ἀφορμὴ καὶ παρέσχον ἐπιχειρήματα πρὸς πολύκροτον ἐν τῇ ἰταλικῇ Βουλῇ συζήτησιν.

Ἀκατάβλητος ἐν τῇ πολεμικῇ ἐγνώριζε νὰ πληγώνῃ βαθύτατα τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ χωρὶς νὰ τοὺς ρίπτῃ ἐντὸς τοῦ βορβόρου. Κρατῶν βούνευρον κεκρυμμένον ὑπὸ παχὺ περικάλυμμα ἐξ ἁπαλῶν πτίλων ἐμάστιζε μέχρις αἵματος ἐνῷ ἐφαίνετο, ὅτι θωπεύει. Δηκτικώτατος ἐν τῇ εἰρωνείᾳ καὶ νευρώδης ἐν τῇ ἐπιθέσει ἤσκει ἀμφοτέρας δι' ὕρους τόσον ἐπαγωγοῦ, ὥστε ἐκάλυπτε τὴν πικρίαν τῆς οὐσίας διὰ τῆς γλυκύτητος τῆς ἐπιφανείας. Οὐδέποτε ὑπ' οὐδενὸς Ἕλληνος δημοσιογράφου προσηνέχθησαν δραστικώτερα δηλητήρια ἐντὸς κομψοτέρου κυπέλλου. Ἑκάστη τοῦ λόγου του περίοδος ἔχει τι τὸ ἐπιγραμματικὸν καὶ ἐντυποῦται βαθύτατα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἀνεξιτήλως εἰς τὴν μνήμην. Αἱ ἀσύνδετοι, βραχεῖαι καὶ γοργαὶ φράσεις του ὁμοιάζουσιν ἀφορισμούς. Τὸ δὲ ἰδιαίτερον τοῦτο χάρισμα τοῦ λόγου εἶνε ἀρθόνως διακεχυμένον ἐν ταῖς σκιαγραφίαις ἀνδρῶν ἐπιφανῶν, ἃς ἐκ τοῦ προχείρου ἐφιλοτέχνησεν. Οὐκ ὀλίγοι τῶν τοιούτων χαρακτηρισμῶν ἐπέζησαν ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν, διότι πρὸς τὴν βραχυλογίαν αὐτῶν ἡμιλλᾶτο ἡ εὐστοχία καὶ πρὸς ἀμφοτέρας ἡ ἀλήθεια. Δὲν ἀμφιβάλλω δὲ ὅτι οὐδεὶς ἀναγνώσας ἐλησμόνησε τὸν λακωνικώτατον ἐκεῖνον περὶ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, ὅτι ὑπῆρξε «δεσποτικὸς ἄνευ ἔρωτος πρὸς τὴν τάξιν, καὶ φιλελεύθερος ἄνευ ἔρωτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν» καὶ τὸν ἄλλον περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, ὅστις «συζευγνύων τὰς εὐγενεστάτας τῆς καρδίας ὁρμὰς εἰσήγαγε τὴν ποίησιν εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν εἰς τὴν ποίησιν». Καὶ περὶ μὲν τῶν συγχρόνων ἀναπηδᾷ ἐκ τοῦ καλάμου ἡμῶν πολλάκις αὐτομάτως ἡ εὔστοχος κρίσις, ἀλλ' ἡ διατύπωσις τοιαύτης δι' ὀλίγων στίχων περὶ ἀνδρῶν, τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τῶν ὁποίων ἡ μελέτη θ' ἀπασχόλει ἐπὶ μακρὸν ἄλλον λόγιον, εἶνέ τι λίαν σπάνιον καὶ ὅλως ἐξαιρετικόν. Ἱστορικοὶ μεγάλοι ὡς ὁ Τάκιτος ἢ ὁ Μακώλεϋ ἐπέτυχον ἀληθῶς τοῦτο, ἀλλ' οὐδένα γνωρίζομεν Ἕλληνα ἐκ τῶν νεωτέρων πλὴν τοῦ Βυζαντίου ἱκανὸν νὰ ἐξιχθῇ εἰς τὸ ὕψος ἐκείνων. Δὲν εἶνε μόνον ἡ πρωτοτυπία τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἡ γοητεία τῆς φράσεως του, ἥτις μᾶς παρασύρει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκριβοδίκαιον τῆς ἐκτιμήσεως περὶ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ θέσεως τοῦ χαρακτηριζομένου. Πολλὰ ἐγράφησαν περὶ Κοραῆ καὶ πρό τινος ἀκόμη ὁ πολυίδμων Διονύσιος Θερειανὸς ἐξέδωσε τρίτομον περὶ αὐτοῦ μελέτην. Ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας θέσιν νομίζω ὅτι εὐστοχώτερον τοῦ Βυζαντίου οὐδεὶς καθώρισε καὶ οὐδεὶς ἄλλος πλὴν αὐτοῦ ἠδυνήθη διὰ τόσον ὀλίγων ἀδρῶν γραμμῶν νὰ ἐξεικονίσῃ τὸν ἄνδρα καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ «λέγεται μὲν διδασκαλία ἀλλὰ πράγματι ἦτό τι ἀνώτερον αὐτῆς καὶ σχεδὸν ὑπεράνθρωπον, ἤτον, οὕτως εἰπεῖν, ἐμφύσησις ζωῆς εἰς νενεκρωμένον σῶμα». «Διότι, ἐξακολουθεῖ ὁ Βυζάντιος, ὁ Κοραῆς δὲν ἦτο λόγιος, δὲν ἦτο διδάσκαλος, δὲν ἦτο συγγραφεύς. Ἀτελῶς θὰ θαυμάσῃ αὐτόν, ὅστις ἐμβαθύνῃ μόνον εἰς τὴν εὐρύτητα τῆς παιδείας καὶ εἰς τοὺς κόπους οὓς κατέβαλε περὶ τὴν γλωσσικὴν ἀναμόρφωσιν. Τὸ κυρίως θαυμάσιον παρ' αὐτῷ εἶνε τὸ φιλοσοφικὸν μέγεθος τῆς ψυχῆς, ἡ ὑπερφυσικὴ δύναμις, ἥτις ἀπεκάλυψεν αὐτῷ τὸ μέλλον καὶ τὸν κατέστησε κρίκον συνδέσμου μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις εἶχε πρὸ αἰώνων κοιμηθῆ, καὶ τῆς Ἑλλάδος ἥτις δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀναστηθῆ. Ἡμεῖς τὸν ὀνομάζομεν σοφόν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θὰ τὸν ὠνόμαζον χρησμοδότην καὶ οἱ Ἑβραῖοι προφήτην».

Μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως μεθ' ἧς ἐχαρακτήρισε τὸν Κοραῆν, ἐθρήνησε τὸν Κανάρην, ὅστις «ἐπάλαισε καὶ πρεσβύτης πρὸς τὸν θάνατον, ὅπως ἐπάλαισε νέος ἐπὶ τῆς θαλάσσης». Ἡ νεκρολογία τοῦ Κανάρη εἶνε ἓν ἐκ τῶν τελειοτάτων λογοτεχνικῶν ἀριστουργημάτων, ἅτινα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ἓν ἐκ τῶν νευρωδεστάτων προϊόντων τῆς συγχρόνου δημοσιογραφίας. Οὐδεμίαν δ' ὑπερβολὴν ἐξήνεγκεν ὁ Βράϊλας εἰπὼν περὶ αὐτῆς, ὅτι οὐδεὶς δημοσιογράφος, ἐν οὐδεμιᾷ γλώσσῃ θὰ ἠδύνατο νὰ γράψῃ τελειότερόν τι. Καὶ ὅμως τὸ ἄψογον τοῦτο καλλιτέχνημα εἶνε μία τῶν συνήθων ἑβδομαδιαίων πρὸς τὴν «Ἡμέραν» ἐπιστολῶν του, ἐν τῇ ὁποίᾳ μεθ' ὅλην τὴν ἀγανάκτησιν, ἣν ἐκδηλοῖ ὁ Βυζάντιος διότι «ἡ ἄστοχος καὶ ἀφειδὴς χρῆσις τῶν ὑψηλοτέρων λέξεων κατέστησε τὴν γλῶσσαν πτωχὴν εἰς τὴν πιστὴν ἀπεικόνισιν τοῦ μεγέθους ἀνεπανορθώτου ἀληθῶς συμφορᾶς» θρηνεῖ τὸν Κανάρην τόσον μεγαλοπρεπῶς, ὥστε δικαίως δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι αἱ ἀπὸ τῆς γραφίδος του, ὡς στίλβοντες μαργαρῖται, ἐκρεύσασαι καλλιτεχνικαὶ φράσεις εἶνε τὸ μοιρολόγι αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἵστατο κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην «βαρυπενθὴς καὶ λυσίκομος παρὰ ἕνα τάφον, ὅστις προώρισται νὰ καταστῇ τὸ προσκύνημα τῶν ἐπερχομένων γενεῶν». Λυπεῖται ὁ Βυζάντιος τοὺς ῥήτορας, οἵτινες ἀνέλαβον νὰ ἐγκωμιάσωσι τοιοῦτον νεκρὸν ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ, «νεκρὸν ὅστις θ' ἀπησχόλει τὸν Ἰσοκράτην ὅσον καὶ ἡ σύνταξις τοῦ Πα-

νηγυρικοῦ» καὶ ὅμως αὐτὸς ἐν ἀλληλογραφίᾳ γραφείσῃ ὀλίγας μόλις στιγμὰς πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ταχυδρομείου τῆς Τεργέστης ἔρρανε τὸν νεκρὸν τοῦ ἥρωος μὲ ἀμάραντα φύλλα δάφνης. Προσῆλθεν εἰς τὸν ἐν Κυψέλῃ ταπεινὸν οἰκίσκον «ὅπου ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ἡ μεγίστη ναυτικὴ δόξα τῶν τελευταίων χρόνων» εὐθὺς ἅμα τῷ ἀγγέλματι τῆς ἀγωνίας τοῦ «ἀπομάχου Σαμψὼν τῆς θαλάσσης». Καὶ ἀφοῦ παρέμεινεν ἐκεῖ ἀτενίζων τὸν ψυχορραγοῦντα μέχρις οὗ «ἡ λεοντώδης μορφὴ ἔμεινεν ἄψυχος, ἀδρανὴς ἡ χεὶρ, ἥτις ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τόσους στόλους καὶ ἄναυδον τὸ στόμα, ὅπερ τοσάκις ἀνέπεμψεν ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν καὶ τῶν κυμάτων τὴν βροντώδη κραυγήν: Πασσᾶ ὁ Κανάρης σὲ καίει» ὡς ποιητὴς δαιμόνιος ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιβλητικῆς ἐκείνης εἰκόνος τοῦ θανάτου ἔγραψε τὴν θαυμασίαν νεκρολογίαν του μετὰ δυνάμεως ἀνεφίκτου. Δὲν ἐχρειάσθη ἐπίθετα ἵνα προσαρμόσῃ ταῦτα ἐπαξίως εἰς τὸ ὄνομα «ὅπερ ἐπέπλεεν ἡμίσειαν ἤδη ἑκατονταετηρίδα ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῆς λήθης λαμπρὸν καὶ ἀκτινοβόλον, ὡς ὅτε ἀπεκαλύφθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν ὑφήλιον διὰ τῆς πυρκαϊᾶς τῆς Χίου» καὶ μάτην ἐστηλίτευσε «τοὺς αὐτοσχεδίους πανηγυριστὰς τῶν καθ' ἡμέραν θανάτων, οἵτινες οὐδὲν ἐπίθετον ἀφῆκαν ἀλώβητον» ὥστε οὐδὲν ταῦτα «σθένος ἐτήρησαν ἐν ἑαυτοῖς, ἵνα ὑποβαστάσωσι τὸ βάρος τοσαύτης δόξης». Τῷ ἤρκεσε μόνον νὰ ἀναλογισθῇ τὰς περιστάσεις ὑφ' ἃς διετέλει τότε ἡ Ἑλλὰς καὶ ν' ἀναμετρήσῃ τὸ μέγεθος τῆς ἀπωλείας τοῦ Κανάρη, ἥτις ὑπὸ τὰς περιστάσεις ἐκείνας «δὲν ἦτο μόνον ἀπώλεια δόξης» ἵνα κοσμήσῃ μὲ ἀμάραντα ἄνθη λόγου τὸν μέγαν νεκρὸν καὶ νὰ εὕρῃ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἄγνωστα ἡμῖν νεῦρα διὰ νὰ κλαύσῃ τὴν ἐθνικὴν συμφοράν. Διότι ὄντως τότε ὁ «Κανάρης δὲν ἦτο μόνον παρελθόν· ἀλλὰ καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Καὶ παρὰ τὰ χείλη τοῦ τάφου ὁ ἥρως ἐὰν δὲν εἶχε πλέον τὸ ῥύλλωμα, εἶχε τὰς ῥίζας γιγαντιαίας δρυός, περὶ ἣν ἦλθον καὶ συνεπλάκησαν εἰς σκίασμα τῆς πατρίδος οἱ νεώτεροι καὶ εὐθαλέστεροι βλαστοὶ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας». Δικαίως λοιπὸν ἐθρήνει τότε ὁ Βυζάντιος, ὅτι «δὲν ἔπεσε φεῦ! μόνος ὁ δάφνινος στέφανος ἀπὸ τοῦ μετώπου τῆς Ἑλλάδος, ἔπεσεν ἡ βακτηρία ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῆς».

Ἄχαρις ἀληθῶς, Κύριοι, ἔλαχε κλῆρος εἰς τοὺς δημοσιογράφους. Τὰ ἐφήμερα δημιουργήματά των, ἀπαύγασμα τῶν ἐντυπώσεων ἑκάστης ἡμέρας, δὲν εἶνε προωρισμένα νὰ ζήσωσι πέραν τῆς ἐπιούσης. Ἀλλ' ὁποίας δυνάμεως πρέπει νὰ εἶνε τὰ ἄρθρα ἅτινα ζῶσι τοσοῦτον ἐνέχοντα σφρῖγος καὶ μετὰ πάροδον δεκαετηρίδων; Εἰς τοῦτο κυρίως συνίσταται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Βυζαντίου. Κατώρθωσε νὰ περιβάλῃ τὰ ἐφήμερα τοῦ δημοσιογραφικοῦ του καλάμου προϊόντα μὲ τὴν δύναμιν ἀνεξιτήλου διαρκείας. Ἡ νεκρολογία τοῦ Κανάρη θὰ ἐπιζήσῃ ὅσον καὶ ἡ σήμερον γραφομένη ἑλληνικὴ γλῶσσα, μίαν ἔχουσα μόνην ἀντίζηλον, τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου Βυζαντίου γραφεῖσαν νεκρολογίαν τοῦ πρώτου Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Δικαιότερον βεβαίως δὲν θὰ κριθῇ ὁ Ὄθων οὐδ' ἂν παρέλθῃ σειρὰ ὁλόκληρος γενεῶν καὶ ἀναφανῇ ὁ ἀμερόληπτος ἱστορικὸς ὅστις προώρισται ν' ἀνατάμῃ ψυχρῶς καὶ ἀπαθῶς τὴν τριακονταετῆ τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου ἡγεμόνος βασιλείαν. Τόσον ἀκριβοδίκαιος καὶ γαλήνιος κριτὴς ἀνεδείχθη πρὸ τοῦ νεοσκαφοῦς ἡγεμονικοῦ τάφου ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ὀρμητικὴν νεολαίαν τῆς Μεταπολιτεύσεως ἐπαναστάτης! Ἐξύμνησε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν οἰκογενειάρχην ὅστις ἦτο «φίλος τῆς Δικαιοσύνης, ἀμνησίκακος, πρᾷος, ἄδολος, ἐλεήμων, ἐγκρατὴς» καὶ «εἶχε πᾶν ὅ,τι ἀπῃτεῖτο, ὅπως ποιήσῃ εὐδαίμονα οἶκον καὶ οἰκογένειαν», ἀλλ' ἔκρινε μετ' αὐστηρᾶς ἀμεροληψίας τὸν ἡγεμόνα, ὅστις «ἀναδειχθεὶς δεξιώτατος κυβερνήτης ἑαυτοῦ, δὲν εἶχεν ἔμφυτον τὴν σπανιωτάτην ἀρετὴν τοῦ κυβερνᾶν τοὺς ἄλλους» καὶ «ἐστερεῖτο τοῦ ὄντως βασιλικοῦ προτερήματος τοῦ βλέπειν εὐκρινῶς καὶ πόρρω». Καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων σκέψεων χαράσσει θαυμασίως τὴν εἰκόνα τοῦ ἀτυχοῦς Βασιλέως ὅστις «δὲν ἦτο ἀνὴρ *βασιλικός*, κατὰ τὴν γενικὴν σημασίαν, ἣν ἔδωκεν εἰς τὴν λέξιν ταύτην αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὁ ἡμιβάρβαρος ἡγεμὼν τῆς Ἀσίας Πόρος. Δὲν εἶχε βασιλικὴν τὴν ἀντίληψιν, βασιλικὴν τὴν ἐνέργειαν, βασιλικὰς τὰς γνώσεις, βασιλικὰς τὰς ὀρέξεις, βασιλικὴν τὴν παρρησίαν, βασιλικὸν τὸν θυμόν. Τὸ ἥμισυ τοῦ βίου αὐτοῦ διήρχετο σχεδιάζων καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἀπορῶν. Τοὺς πάντας ἐφοβεῖτο, οὐδένα ἠγάπησε καὶ μόλις ἐτίμησε δύο τρεῖς». Οὐδένα ἠγάπησεν· ἴσως φανῇ εἴς τινας παράδοξον, ὅτι ἔγραψε τοῦτο ὁ Βυζάντιος περὶ τοῦ Ὄθωνος, περὶ οὗ πάλιν αὐτὸς εἶπεν ὅτι «εἶχεν εἰς ἄρεσιν παντὸς ἄλλου ἁμαρτήματος τὸ ἀνεκτίμητον πλεονέκτημα, ὅτι πολὺ ἠγάπησε». Καὶ θὰ φανῇ ἐπὶ πλέον ὡς περιπίπτων εἰς ἀντίφασιν καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο ἀποφαινόμενος ἐν τῇ αὐτῇ σκιαγραφίᾳ. Καὶ ὅμως πόσον δικαία καὶ πόσον ἀληθὴς εἶνε ἡ κρίσις. Ὁ Ὄθων ὁ πρὸς οὐδένα ἐκ τῶν Ἑλλήνων αἰσθανθεὶς ἀγάπην ἠγάπησε παραφόρως τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀναγνωρίζει τοῦτο μετὰ γενναιόφρονος παρρησίας ὁ Βυζάντιος ἀποφαινόμενος περὶ αὐτοῦ ὅτι ὑπῆρξεν «εἰλικρινέστατος τὴν ἀγάπην. Ἕλλην ὡς ἴσως οὐχὶ πάντες οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ἠδίκησε πολλάκις καὶ ἔβλαψε τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ πολλοῦ φίλτρου». Καὶ ὅμως μετὰ πόσου ἐνθουσιώδους λυρισμοῦ περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου ἡ ἀγνὴ αὕτη τοῦ Ὄθωνος πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν ἀγάπη καὶ ἀποδίδεται εἰς αὐτὸν δικαιοσύνη ὑπὸ τοῦ αὐστηροῦ κριτοῦ! «Ναί, ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα, ὡς πατήρ, ὡς τέκνον. Δὲν ἐξελάμβανε τὸ βασιλεύειν ὡς ἐπιτήδευμα τοῦ βίου, ἀλλ' ὡς καθῆκον ἱερὸν εἰς ὃ ἐθυσίαζε καὶ ἀνάπαυσιν καὶ ὑγείαν. Τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος ἦτο τὸ διηνεκὲς αὐτοῦ ὄνειρον, ὄνειρον παραφέρον αὐτὸν πολλάκις εἰς ἀκαίρους καὶ τολμῶμεν εἰπεῖν παιδαριώδεις ἐνθουσιασμούς. Ἤθελε τὴν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ εἰργάζετο νυχθημερὸν εἰς τοῦτο καὶ ἐθυσίαζεν ἀφειδῶς χρήματα ἐκ τῶν ἰδίων καὶ ἐπαρηγόρει διηνεκῶς τοὺς δούλους Ἕλληνας. Οὐχί, ὁ θρόνος δι' αὐτὸν δὲν ἦτο ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ἦτο πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ μυριάκις τὸ στέμμα του, ἐὰν ἠδύνατο νὰ περιβάλῃ τὴν Ἑλλάδα τὸ στέμμα ἐκεῖνο ὅπερ ἐκυλίσθη αἱμόφυρτον παρὰ τὴν Πύλην τοῦ Ἁγίου

Ρωμανοῦ». Εἰς τὴν μετὰ περισσοῦ αἰσθήματος χαραχθεῖσαν τελευταίαν ταύτην εἰκόνα ἀναγνωρίζει τις, ὅτι ὁ πάγος ἐτάκη καὶ ὁ ψύχραιμος κριτὴς ὑπεχώρησεν εἰς τὸν μεγαλοιδεάτην. Ἀλλ' ὁ Βυζάντιος ὅστις καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ἐλάτρευσεν ὡς θρησκείαν τὴν Μεγάλην Ἰδέαν ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποτιμήσῃ τὸν εἰλικρινῆ ὑπὲρ αὐτῆς ἐνθουσιασμὸν τοῦ μεγαλοιδεάτου Βασιλέως. Ἂν δ' ὑπάρχωσιν οἱ ἐκλαμβάνοντες τὴν κρίσιν ὡς ἐξενεχθεῖσαν μετ' ἀκράτου λυρισμοῦ δὲν δύνανται νὰ ἀρνηθῶσιν, ὅτι καὶ τοιαύτη ἀκόμη οὖσα, εἶνε δικαία. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἰς τὸν «φίλον τῆς Δικαιοσύνης» Βασιλέα, δικαιοσύνην ἀπέδωκεν ὁ ἐγκωμιαστής του μέχρι τέλους. Αὐτὸς ὅστις κρίνων τὸν Ὄθωνα ὡς κυβερνήτην τῷ ἠρνήθη πᾶσαν βασιλικὴν ἀρετήν, ἀνωμολόγησε βασιλικωτάτην τὴν πτῶσίν του. Διότι ὄντως «ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς πτώσεως ἐξήλεγξε πρῶτον τότε τὸν Ὄθωνα ἀληθῆ Βασιλέα. Αὐτὸς ὁ μηδὲν ἔχων καισαρικὸν πλεονέκτημα ἔπεσεν εὐσχήμως ὡς ὁ Καῖσαρ. Οὐδέποτε ἐξέφυγε τὰ χείλη του πικρὰ μορφὴ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστείδου ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶδεν ἕτερον ἐξόριστον εὐχόμενον παρὰ τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως νὰ μὴ ἐπέλθωσί ποτε τοιαῦται συμφοραὶ κατὰ τῆς πατρίδος ὥστε καὶ ἄκουσα νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ καταδικασθέντος».

Τὴν νεκρολογίαν ταύτην τοῦ Ὄθωνος ἔγραφεν ὁ Βυζάντιος ὑπαγορεύων κλινήρης ἐκ νοσήματος, ὅπερ ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς καρδιακῆς παθήσεως ἥτις ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Ἐν μέσῳ ἀλγηδόνων, ὅταν δύναταί τις νὰ φιλοτεχνήσῃ τοιαῦτα ἀριστουργήματα ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις μόνον τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ ἀγγέλματος, εἶνε προφανὲς ὅτι δὲν ἐσπούδασε μὲν εἰς τὴν δημοσιογραφικὴν σχολήν, ἧς τὴν ἵδρυσιν προτείνει ὁ Βλῶβιτς, ἐγεννήθη ὅμως δημοσιογράφος, ὡς γεννῶνται οἱ ποιηταί. Ὀφείλω ἐνταῦθα τοῦτο κυρίως νὰ ἐξάρω. Ὅτι εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς δημοσιογραφικῆς ἐργασίας, τὰς σκιαγραφίας χαρακτήρων, ὁ Βυζάντιος δὲν ἐγεννήθη μόνον δημοσιογράφος ἀλλ' ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ τάλαντον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ. Ἀκριβῶς εἰπεῖν δὲν γνωρίζει ἴσως τὰς λεπτομερείας τοῦ βίου τῶν ἀνδρῶν οὓς ἐπιχειρεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἐνδιαφέρουν αὐτὸν αἱ βιογραφικαὶ σημειώσεις. Ἐκεῖνο ὅπερ τὸν ἐνδιαφέρει εἶνε τὸ ἔργον των, τὸ πρόσωπον ὅπερ διεδραμάτισαν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων. Ἀκολουθεῖ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν σχεδίων αὐτῶν, ἀνατρέχει εἰς τὰ πρότυπα, ἅτινα ἠκολούθησαν, εἰσδύει εἰς τοὺς χαρακτῆρας, ἀναλύει καὶ συμπληροῖ αὐτούς. Ὑπέροχον δὲ τοιοῦτον ἔργον του πρόκειται ἐνώπιον ἡμῶν ἡ σκιαγραφία τοῦ Ἐπαμεινώνδα Δεληγεώργη. Τὸ κάλλος καὶ ἡ δύναμις τοῦ λόγου ἐν αὐτῇ ἓν μόνον ἔχει ἐράμιλλον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Βυζαντίου, τὸν ἐπὶ τῇ 25 Μαρτίου ἀπαγγελθέντα τῷ 1875 λόγον του. Τὸν Ἐπαμεινώνδαν Δεληγεώργην τόσον δικαίως καὶ τόσον ἀσφαλῶς ἔκρινεν, ὥστε εὐλόγως δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ αὐτοῦ ἐξίχθη εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς λογοτεχνικῆς του δυνάμεως καὶ ἀνέπτυξεν ὅλα αὐτοῦ τὰ χαρίσματα ὁ Βυζάντιος. Τὸν Δεληγεώργην εἰκονίζει ὑφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐμφανίσεις ὡς ἡγέτην τῆς νεολαίας, ὡς κομματάρχην, ὡς πρωθυπουργόν, ὡς ἀντιπολιτευόμενον, ὡς ῥήτορα, ὡς ἄνθρωπον. Ἑκάστη δὲ χαρακτηριστικὴ περὶ τοῦ ἀνδρὸς φράσις προβάλλει ἐνώπιον ἡμῶν ὡς ἀρχαϊκὸν ἀνάγλυφον καὶ ὁ ἐπιχειρῶν νὰ ἐκλέξῃ περιόδους ἐκ τῆς ὅλης σκιαγραφίας εὑρίσκεται πρὸ διλήμματος, διότι πᾶσαι αἱ περίοδοι αὐτῆς εἶνε ἀδάμαντες τῆς αὐτῆς λάμψεως. Ἐπιτρέψατέ μοι κύριοι, νὰ σᾶς ἀναγνώσω ἓν ἀπόσπασμα ἐξ αὐτῆς ἐν ᾧ συγκεντροῦται ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνδρός, ὡς εἰς βαρύτιμον διάδημα, ὅπερ ἐπέθηκεν ὁ καλλιτέχνης ἐπὶ τῆς σεπτῆς κορυφῆς τοῦ ἐκλιπόντος μεγάλου τῆς Ἑλλάδος τέκνου. Ἐλπίζω νὰ ὁμολογήσητε μετ' ἐμοῦ ὅτι ἀδύνατον εἶνε νὰ χαρακτηρισθῇ εὐστοχώτερον ὁ Δεληγεώργης, ἢ ἐν ταῖς ἀκολούθοις ἀνυπερβλήτου κάλλους καὶ δυνάμεως γραμμαῖς τοῦ Βυζαντίου:

«Οἱ ἄλλοι κομματάρχαι εἶχον ὀπαδούς· αὐτὸς εἶχε λάτρεις. Πρὶν ἀποκτήσῃ μίαν ψῆφον ἐν τῇ Βουλῇ εἶχε χειροτονηθῆ πρωθυπουργὸς εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἐβαπτίσθη ἡγέτης τῆς νεολαίας· καὶ ἐὰν δέ τινες ἐγλεύαζον τὴν ἐπωνυμίαν. οὐδεὶς ἐτόλμησε ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν νομιμότητα αὐτῆς. Ὅπου ἐνεφανίζετο ὁ Δεληγεώργης καὶ ἐὰν ἦτο μόνος πάντες ἤξευρον, ὅτι ἦτον ἡ σημαία, ἣν ἠκολούθει ὁλόκληρος στρατιά. Ἐκ τούτου κυρίως ἡ ἐπιρροή, ἣν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν συγχρόνων. Ὑπῆρξε δύναμις, πρὶν ἔτι γείνῃ ἀριθμός, διακριθεὶς κατὰ τοῦτο πάντων τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων. Εἰσήρχετο εἰς τὴν Βουλὴν καὶ οὐδεὶς ἠρώτα ἐὰν εἶχε μίαν, δύο ἢ πέντε ψήφους, ἀλλὰ τί ἐρρόνει. ἐὰν θὰ ὡμίλει, μετὰ τίνων συνετάσσετο. Οὐδεὶς τὸν εἶδε δειλότερον, ταπεινότερον, συμβιβαστικώτερον, ὅτε ἐμάχετο μόνος, ἢ ὅτε ἔσυρεν ὄπισθέν του ὁλόκληρον τὴν Βουλήν. Ἡ αὐτὴ παρρησία, τὸ αὐτὸ ἀδάμαστον ἦθος καὶ ὅτε ἐκάθητο ἐπὶ τῶν ὑπουργικῶν βάθρων καὶ ὅτε ἐζήτει λόγον παρὰ τῶν ὑπουργῶν. Ἀντιπολιτευόμενος εἶχε τὴν ἀξιοπρέπειαν κυβερνήτου, παραπλανηθέντος κατὰ λᾶθος εἰς τὰ ἐδώλια τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Κυβερνήτης εἶχε τὴν σφοδρότητα καὶ τὴν ἀκάθεκτον ὁρμὴν τοῦ ἀντιπολιτευομένου. Τὸν εἶδον κατὰ τὰς τριτυμιώδεις ἡμέρας, καθ' ἃς ὁ συνασπισμὸς τῶν κομμάτων, ἅτινα ἦλθον νὰ τὸν ἀποθεώσουν πρὶν τὸν καλύψῃ ὁ χοῦς, τὸν εἶχε ῥίψει ἀπὸ τῆς ἐξουσίας καὶ ἠγωνίζετο νὰ τὸν στιγματίσῃ διὰ βουλευτικῆς ἀνακρίσεως. Ἐὰν τοιοῦτον ἔχωσι παράστημα οἱ ὑπόδικοι, ποῖα διακριτικὰ σημεῖα ἔχουσιν ἄρά γε οἱ θριαμβευταί; Ὁ δικαζόμενος ὡμοίαζε πρὸς δικάζοντα καὶ ὅσον ἠγωνίζοντο οἱ ἀντίπαλοι ν' ἀναστρέψωσι τὰ πρόσωπα διὰ τῆς σφοδρότητος τῶν ἐπιθέσεων, τόσον κατέπιπτον ἐνώπιον τῆς γαληνιώσης καὶ ἀταράχου ἐκείνης μορφῆς, ἥτις καὶ σιωπῶσα ἐζήτει τὴν ἐν τῷ Πρυτανείῳ σίτισιν. Ἀναντίρρητον εἶνε, ὅτι ἀπὸ κοινοβουλευτικοῦ ἀγῶνος οὐδέποτε ἐξῆλθεν ἡλαττωμένος καὶ ὅτι πολλάκις ἐνίκησεν ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸ πεδίον τῆς μάχης. Τοῦτο δὲν ὠφείλετο μόνον εἰς τὴν ἀπαράμιλλον εὐγλωττίαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' εἰς τὸ ὅλον αὐτοῦ παράστημα, εἰς τὴν εὐγένειαν τῆς μορφῆς, εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν τρόπων καὶ τῶν κινημάτων καὶ εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐκείνην τέχνην τοῦ ἐκλέγειν ἐν πᾶσι τὴν ἁρμοδίαν ὥραν. Πολλὰ μὲν ἔδωκεν ἡ φύσις· οὐκ ὀλίγα δ' ἐπετήδευσεν αὐτὸς ὁ ἴδιος δι' ἀκαμάτου ἐπιμονῆς καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀπέφευγε τὸν σκόπελον τῆς εἰς τὸ θεατρικώτερον ἀποκλινούσης ἀγερωχίας. Ἀλλ' αἱ παρεκτροπαὶ αὗται ἦσαν σπάνιαι· τὸ δὲ σύνηθες μέτρον παρεῖχεν ἀξιομίμητον ὑπόδειγμα εἰς τοὺς κοινοβουλευτικοὺς ῥήτορας πάντων τῶν χρόνων. Ἐὰν ἐφόρει χλαμύδα, ὁ Πλούταρχος θὰ ἐξῆρε τὸ σῶφρον καὶ μεμετρημένον τῆς χειρονομίας διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων δι' ὧν ἔπλεξε τὸν πανηγυρικὸν τοῦ Ὀλυμπίου ῥήτορος τῆς Πνυκός. Καὶ ὀργιζόμενος, καὶ ἀπευθύνων ἀποστροφάς, οὐδέποτε παρεξετράπη εἰς ἀγροίκους φράσεις καὶ βίαια κινήματα. Ἐδέσποζε πάντοτε ἑαυτοῦ καὶ διὰ τὸν φόβον μήπως φύγῃ ποτὲ ἐκ τῶν χειρῶν του ὁ χαλινός, σπανίως ἀνήρχετο εἰς τὸ βῆμα ἀμελέτητος. οὐδ' ἐλάμβανε τὸν λόγον ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε. Πολλὰς ἀποφάσεις ἐφαίνετο λαμβάνων ἐκ τοῦ προχείρου· ἀλλ' ἴσως ὁλόκληρον τὴν προλαβοῦσαν νύκτα εἶχε διέλθει σπουδάζων περὶ τὸ θέμα, περὶ οὗ προσεποιεῖτο, ὅτι τότε πρῶτον ἤκουε. διότι ἐσέβετο καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν Βουλὴν καὶ τὸ δημόσιον. Ὅταν δὲ εἰς σκέψεις ὡριμανθείσας οὕτω διὰ μακρᾶς μελέτης ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ παρεῖχεν ὄργανον τὴν μελίῤῥυτον γλῶσσαν καὶ τὴν κρυσταλλίνην φωνήν, δι' ἧς τὸν ἐπροίκισεν ὁ Θεός, εὐνόητον εἶνε ποίαν ἐντύπωσιν παρῆγον καὶ πῶς ἔβαλλον κατὰ σκοποῦ οἱ λόγοι ἐκεῖνοι οἱ φερόμενοι ἐπὶ τῶν πτερῶν τοῦ ἤχου καὶ ὡπλισμένοι διὰ τῆς αἰχμῆς τοῦ συλλογισμοῦ. Ψιθυρισμὸς δὲν ἠκούετο. Ἐχθροὶ καὶ φίλοι προσεῖχον νὰ μὴν ἀφήσωσι νὰ πέσῃ κατὰ γῆς οὔτε μία συλλαβή, οὔτε ἓν χρυσοῦ ψῆγμα. Μακάριοι οἱ ὑπὲρ ὧν ἀπελογεῖτο! Δυστυχεῖς ἐκεῖνοι καθ' ὧν κατερέρετο. Πῶς ν' ἀποστομώσῃ τις ῥήτορα. ὅστις, μόλις ἀνοίξας τὰ χείλη του, εἶχεν ἐκτοξεύσει ἤδη τὸ ἰσχυρότερον αὐτοῦ ἐπιχείρημα διὰ μόνου τοῦ τόνου τῆς φωνῆς του; . . . . . Ὡς κυβερνήτης εἶχε προσόντα συντηρήσεως ὅσα εἶχεν ἀνατροπῆς ὡς ἀντιπολιτευόμενος. Ὀξὺς τὴν διάνοιαν, ταχὺς τὴν ἀντίληψιν, φιλεργός, μὴ περιφρονῶν τὴν ἀπὸ τῶν βιβλίων σοφίαν, ὡς ἄλλοι κυβερνῆται τῆς Ἑλλάδος, ὀργανιστικός, νεωτεριστής. ἐὰν τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἐπεδέχοντο σωτηρίαν διὰ τῆς συνεργείας ἑνὸς μόνον ἀνδρός, ἐφ' ὅσον ὁλόκληρος κοινωνία κατάκειται εἰς λήθαργον, θὰ ἀπεδεικνύετο ἴσως ὁ πεπρωμένος ἀνὴρ τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε δύο πρὸ πάντων πλεονεκτήματα, ὧν ἄνευ ἔμαθεν ἐκ πείρας ἡ Ἑλλάς, ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες μεταποιοῦνται εἰς κυβιστῆρας, ἑδραιότητα γνώμης καὶ δύναμιν θελήσεως, ἑδραιότητα γνώμης, ἥτις ἐνίοτε παρεξέκλινε μέχρι πείσματος καὶ δύναμιν θελήσεως ἥτις συστηματικῶς διεβλήθη ὡς ροπὴ πρὸς δικτατορίαν. Περὶ τοῦ Δεληγεώργη δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ἤξευρε τί ἐζήτει καὶ πῶς ἐζήτει».

Εἰπατέ μοι ὅσοι ἀκόμη ἐνθυμεῖσθε ζωηρῶς τοὺς πρὸ δεκαπενταετίας ζήσαντας πολιτικοὺς ἄνδρας, ἐὰν ἡ εἰκὼν δὲν εἶνε πιστὴ τῆς φύσεως ἀντιγραφή. Ἐν ταῖς γραμμαῖς ταύταις ἀναζῇ ὁλόκληρος τοῦ Δεληγεώργη ὁ βίος καὶ παρίσταται ἐνώπιον ἡμῶν ὡς ἐν πανοράματι ὑπὸ τὴν γραφίδα τοῦ Βυζαντίου, ὅστις ἀναλύει περαιτέρω διὰ θαυμαστῆς δυνάμεως τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐκλιπόντος πολιτευτοῦ πρὸς δημιουργίαν καὶ συγκράτησιν πλειονοψηφίας, εἰς οὓς ἀποδίδει τὴν μὴ ἐπαρκῆ χρησιμοποίησιν τοῦ Δεληγεώργη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ μελαγχολικῶς ἐπιλέγει: «Ἦλθε, παρῆλθε! Δὲν ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικά, δὲν κατήρτισε στρατὸν ἄξιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔσωσε τὸν τόπον ἀπὸ τῆς ψευδοπαιδείας, δὲν ἀπήλλαξε διοίκησιν καὶ δικαιοσύνην ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ραυλοκρατίας, οὐδ' ἀνέδειξε τὸν νόμον, οὐχὶ ὀνόματι, ἀλλὰ πράγματι βασιλέα πάντων. Δὲν ἀπέδειξε πρὸ πάντων, ὅτι τὸ ὄνειρον τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῆς Τροιζῆνος ἦτον ἄλλο τι παρὰ ὄνειρον, οὐδ' ἐξέτεινε τὸν ἑλληνικὸν ὁρίζοντα ἐκεῖθεν τῆς Ὄθρυος καὶ τοῦ Μακρυνόρους. Ἐὰν δ' ἡμεῖς εὐκόλως ἀπονέμωμεν διπλώματα ἀθανασίας, ἃς ἐρωτηθῶσιν οἱ νεκροὶ τεσσάρων αἰώνων. ἃς ἐρωτηθῶσιν οἱ μάρτυρες τοῦ 1821, ἂν παραδέχωνται μεγαλεῖον ἀνδρὸς μὴ συνταυτισθὲν μετὰ τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἔθνους».

Τοιαύτη, Κύριοι, ὑπῆρξε μία τῶν ἐμφανίσεων τῆς δημοσιογραφικῆς δραστηριότητος τοῦ Βυζαντίου. Ἐν αὐτῇ τὸν δημοσιογράφον ἐπισκιάζει ἡ ἰδιοφυία τοῦ ἱστοριογράφου. Καὶ ὑπῆρξε τόσον ἀδρὰ ἡ παραγωγή, ὥστε εὐλόγως δύναταί τις νὰ δυσφορῇ, ὅτι ἡ δημοσιογραφία κατηνάλωσεν εἰς τοὺς ἐφημέρους ἀγῶνάς της τὸ τάλαντον ὑπερόχου ἱστοριογράφου τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ὄνειρον τοῦ Βυζαντίου περὶ δυσμᾶς τοῦ βίου του ἦτο νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος. Καὶ ὁποίαν ἱστορίαν ἤθελε συγγράψει, ἐὰν μὴ ὑποσκάπτουσα τὸ σῶμά του ἡ νόσος ἀνέκοπτε τῶν σκοπῶν αὐτοῦ τὴν ἐκτέλεσιν, δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἀναγινώσκοντες τὸν πανηγυρικὸν τῆς 25 Μαρτίου, ὃν ἐξεφώνησεν ἐν τῷ συλλόγῳ «Βύρωνι» ὁ Βυζάντιος. Δὲν θὰ ἐπιχειρήσω τὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ, διότι ἔργον τοιαύτης συνεκτικότητος, τοσαύτης δυνάμεως, τόσον ἄψογον τὸ ὕφος καὶ τόσον πλούσιον τὰς εἰκόνας δὲν ἀναλύεται. Θὰ εὐχηθῶ μόνον ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ὅπως ἡ Κυβέρνησις εἰσαγάγῃ αὐτὸ ὡς πρώτιστον ἀνάγνωσμα ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ὅπως πᾶς Ἕλλην στολίσῃ δι' αὐτοῦ τὴν βιβλιοθήκην του [1]. Ὁμολογῶ, χωρὶς νὰ διατρέχω κίνδυνον νὰ μοι καταλογισθῇ ὑπερβολή, ὅτι τελειότερον ἔργον τοῦ λόγου τούτου δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ φιλολογία. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡμέραν τινὰ ἀνεγίνωσκον αὐτὸν εἰς ἐπήκοον κύκλου λογίων ἀνδρῶν ὡρίμων. Καὶ ὅτε διέκοψα πρὸς στιγμὴν τὴν ἀνάγνωσιν εἶδον περιξ ἐμοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων δακρυβρέκτους. Ὁ Βυζάντιος δὲν ἦτο βεβαίως ῥήτωρ ἐκ τῶν συρόντων τὰ πλήθη ὄπισθέν των. Ἠδίκει δ' αὐτὸν ἀπαγγέλλοντα ἡ φυσικὴ τῆς φωνῆς του ἰσχνότης. Ἀλλ' ἐφιλοτέχνησε καὶ αὐτὸς τὸν Πανηγυρικόν του ὡς ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του, ἀνάξιον ἐκείνου, τηρουμένων

[1] Σ. Δ. Ε. Ἀπὸ τὸν λόγον τοῦτον ἀρχίζει καὶ ὁ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκδιδόμενος τόμος τῶν *Ἔργων Ἀναστασίου Σ. Βυζαντίου.*

τῶν ἀναλογιῶν. Τὸ ἔργον μεθ' ὅλην τὴν ρητορικήν του ὑρὴν εἶνε μᾶλλον φιλολογικὸν καλλιτέχνημα. Ἀλλ' ὁ Βυζάντιος ὡμοίασε καὶ ἐν τούτῳ τὸν Γάλλον ὁμότεχνόν του, τὸν Prevost Paradol, μεθ' οὗ πολλὰ ἔχει τὰ κοινά. Καὶ ὡς ἐκεῖνος οὕτω καὶ ὁ Βυζάντιος οὐδέποτε ἔγραφε πολιτικόν τι ἄρθρον ἄνευ φιλολογικῆς ὑποστάσεως οὐδ' ἐπεχείρει φιλολογικόν τι ἔργον χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὸ θέμα του εἰς τὴν πολιτικήν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος οὗτος εἶνε πλήρης ὑπαινιγμῶν περὶ τῶν σκανδαλωδῶν γεγονότων τῆς ἀνωμάλου ἐκείνης πολιτικῆς ἐποχῆς. Τὸ ὅλον ἀποτελεῖ αὐστηρὸν ἔλεγχον πρὸς τοὺς συγχρόνους ὁ δὲ Βυζάντιος εἰκονίζων τὸ μεγαλεῖον τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀγῶνος ἀποκαλύπτει ὅλην τὴν κατάπτωσιν τῆς σημερινῆς. Λυποῦμαι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ σταχυολογήσω περικοπὰς ἐξ αὐτοῦ, διότι θὰ ἦτο ματαιοπονία ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ἐπιχειροῦντος νὰ ἐκλέξῃ σταγόνας ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἀλλὰ συμβουλεύω τοὺς Ἑλληνόπαιδας οἵτινες ποθοῦν νὰ φρονηματισθῶσι ν' ἀποστηθίσωσι τὸν λόγον ἐκεῖνον. Εἶνε ἄξιος νὰ κατασιῇ ὁ ἀχώριστος σύντροφος παντὸς Ἕλληνος.

Εἶπον ὅτι ὁ Βυζάντιος δὲν ἦτο ῥήτωρ εἰς τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλ' οἱ γνωρίσαντες αὐτὸν ἐγγύτερον δὲν θὰ τῷ ἀρνηθῶσι τὸ χάρισμα τοῦ κομψοτάτου τῶν αὐτοσχεδιαστῶν. Πολλάκις ἐν ἐπισήμοις τελεταῖς, ὅτε ἰδίως διετέλει πολιτικὸς πράκτωρ ἐν Αἰγύπτῳ, ἠναγκάσθη ἐκ τοῦ προχείρου νὰ λάβῃ τὸν λόγον καὶ κατεκήλει τὰ ὦτα τῶν ἀκροατῶν τὸ κάλλος τῆς φράσεώς του. Ὁ πρὸς ἡμᾶς λαλῶν παρέστη μάρτυς συγκινητικοῦ ἐπεισοδίου. Ὅτε ἐπὶ τοῖς ἐρηβείοις τοῦ Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἑλληνικὴ παροικία συνῆλθεν ὅπως πανηγυρίσῃ τὸ εὐτυχὲς γεγονὸς διὰ συμποσίου, ὁ Βυζάντιος ἀναστὰς ἵνα φέρῃ τὴν ἐπίσημον πρόποσιν, ἀνήγγειλε πρὸς τοὺς συνδαιτυμόνας καὶ τὴν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκείνῃ γνωστὴν φιλογενῆ δωρεὰν τοῦ μεγαλόφρονος προέδρου τῆς κοινότητος κ. Γεωργίου Ἀβέρωφ. Διὰ τοιούτων δὲ λόγων ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον τοῦ χρηστοῦ Ἠπειρώτου, ὥστε ὁ ἐγκωμιαζόμενος παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς γοητείας τῶν λόγων τοῦ Βυζαντίου, παρὰ τὴν ἐγνωσμένην μετριοφροσύνην του, ἐχειροκρότησεν αὐτὸς πρῶτος, συγκεκινημένος μέχρι δακρύων. Ὅτε δὲ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ Ἑπτανήσιοι ἐπανηγύριζον τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς ἑνώσεως τῶν ἑπτὰ καλλιμόρφων θυγατέρων τοῦ Ἰονίου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ὁ Βυζάντιος ἐγερθεὶς αἰφνιδίως μετὰ τὰς ἀγορεύσεις τῶν ῥητόρων τῆς ἡμέρας ἐξεφώνησεν αὐτοσχεδίως λόγον οὗ αἱ εἰκόνες καὶ οἱ δι' ἑνὸς ἐπιθέτου χαρακτηρισμοὶ τῶν ἐξεχόντων Ἑπτανησίων εἶνε ἀληθῶς ὑπερόχου σθένους.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Βυζάντιος ἦτο ἀνυπέρβλητος γράφων λόγους ἢ αὐτοσχεδιάζων καὶ ἀπὸ ἐμπνεύσεως ἐκ τοῦ προχείρου ἐκφωνῶν τοιούτους. Τρεῖς δὲ λόγους του πολιτικοὺς γνωρίζομεν. Τὸν ἕνα ἐξεφώνησεν ὁ Βασιλεὺς κηρύττων τὴν ἔναρξιν τῆς Βουλῆς ὀλίγον μετὰ τὴν μνηστείαν τοῦ Διαδόχου. Ὁ Βασιλικὸς ἐκεῖνος λόγος, ὃν ἐντολῇ τῆς Κυβερνήσεως ἔγραψεν ὁ Βυζάντιος, εἶνε τὸ μόνον ἴσως δημόσιον ἔγγραφον τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ διακρίνεται ἐπὶ γλαφυρότητι. Οἱ ἄλλοι δύο λόγοι του, Βασιλικοὶ λόγοι καὶ ἐκεῖνοι, ἐκπροσωποῦντες ὅμως οὐχὶ τὰς ἰδέας τοῦ ἡγεμόνος ἢ τῆς κυβερνήσεώς του ἀλλὰ τὰς ἰδέας τοῦ δημοσιογράφου ἐδημοσιεύθησαν ὁ μὲν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» κατὰ Μάϊον τοῦ 1885 ὁ δ' ἐν τῇ «Ἡμέρᾳ» τῷ 1868. Ὁ τελευταῖος οὗτος θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἄνακτος τὰς ἰδέας τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῆς δεδηλωμένης καὶ ὑπὲρ τῆς ἐνεργοῦ ἀναμίξεως τῆς Βασιλείας εἰς τὰ τῆς Πολιτείας. Ἐν αὐτῷ ὁ Βασιλεὺς ὑποτίθεται ἐκφωνῶν τὸ κατηγορητήριον τῶν κοινοβουλευτικῶν πλειονοψηφιῶν καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ὑποδείξεως τῶν Κυβερνήσεων. «Τὸ ἔθνος, παρίσταται λέγων ὁ Βασιλεύς, θὰ κατετρύχετο ἀνηλεῶς ἐὰν ἄρινα νὰ ῥιζωθῇ ἡ ἰδέα, ὅτι πᾶσα Κυβέρνησις ἔχουσα τὴν πλειονοψηφίαν εἶνε καλὴ Κυβέρνησις καὶ πᾶσα Βουλὴ ὑποστηρίζουσα τὴν Κυβέρνησιν εἶνε καλὴ Βουλή». Τοῦτο ἀποκρούει ὁ Βυζάντιος διὰ στόματος τοῦ Ἡγεμόνος, διότι «ἡ σύμπηξις μιᾶς ἰσχυρᾶς πλειονοψηφίας κατορθουμένη δι' ὁποιωνδήποτε μέσων καὶ ἐπιβαλλομένη κατὰ τοὺς συνταγματικοὺς τύπους εἰς τὴν Βασιλείαν καὶ εἰς τὸ Ἔθνος, θὰ ἦτο τοῦ λοιποῦ τὸ μόνον ἀξίωμα καὶ ἡ μόνη φροντὶς παντὸς πολιτικοῦ ἀνθρώπου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία θὰ ἐμηδενίζετο ὁλοσχερῶς μετὰ πάσης εὐγενοῦς ἰδέας πρὸς βελτίωσιν τῶν κοινῶν καὶ ἐκρίζωσιν τῶν καταχρήσεων».

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς Βασιλείας εἶνε ἡ καθ' ὅλον τὸ δημοσιογραφικὸν στάδιον τοῦ Βυζαντίου ἀσαλεύτως κυριαρχοῦσα ἰδέα. Ἐν δὲ τῷ «Ἑλληνικῷ κυκεῶνι», σειρᾷ ἄρθρων ἐξόχου δυνάμεως δημοσιευθέντων τῷ 1875 ἐν τῇ «Ἡμέρᾳ», διετύπωσε τὴν ἀρχὴν ταύτην εἰς τὸ ἑξῆς ὀλιγόστιχον ἀξίωμα: «Δυσπιστῶ ὁμοίως πρὸς πάντα τὰ κόμματα καὶ μόνον πρὸς τὴν Βασιλείαν ἔχω πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν». Δὲν ἐνεθουσία μεγάλως ὑπὲρ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, καὶ ἠρώτα ἀφελῶς: «Πρέπει ἆρά γε ν' ἀφαιρῇ τις τὸν πῖλόν του ἀκούων τὴν λέξιν πλειονοψηφία καὶ νὰ σταυροκοπᾶται, ἢ νὰ ἀναλύῃ καὶ νὰ ἀνατέμνῃ αὐτήν, διὰ νὰ τὴν σεβασθῇ ἢ νὰ τὴν περιφρονήσῃ, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων;» Καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς οὐδόλως ἐφρόνει ὅτι πᾶσα δεδηλωμένη εἶνε ἀλάθητος καὶ σεβαστή. Διότι «αἱ φαυλότεραι κυβερνήσεις κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσωσι πλειονοψηφίαν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐκώλυσεν αὐτὰς νὰ πέσωσιν εἰς τὸ βάραθρον συμπαρασύρουσαι πολλάκις καὶ τὴν Βασιλείαν». Ὅτε τῷ 1868 ἐσχηματίσθη τὸ ἄχρουν ὑπουργεῖον Μωραϊτίνη ἀποπεμφθείσης τῆς ὑπὸ τὸν Κουμουνδοῦρον δεδηλωμένης ἔγραψεν ἐπιστολήν, ὡς δῆθεν ἐξ Ἀθηνῶν προερχομένην, μέγαν θόρυβον διεγείρασαν καὶ ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν τότε γραμματέα τοῦ Βασιλέως Ἰωάννην Περόγλουν. Εἶνε γνωστόν, ὅτι ἀντιδυναστικὴ ροπὴ ὡδήγει τότε τὰ πνεύματα καὶ ὑπεδαύλιζε ταύτην ἡ ὑπὸ τὸν Κουμουνδοῦρον μερὶς διὰ τῶν ἐφημερίδων. Ὁ Λομβάρδος, ἔνθους μεγαλοϊδεάτης, ἐμέμφετο τῆς Βασιλείας ἐπὶ ἀδιαφορίᾳ πρὸς τοὺς Ἐθνικοὺς πόθους, ὁ δὲ Βυζάντιος, ἀφοῦ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκείνῃ ὑπερήσπισε κρατερῶς τὸ διάβημα τοῦ Βασιλέως καὶ μετὰ λογικῆς δυνάμεως καὶ σθένους λόγου ἀντεπεξῆλθε

κατὰ τῶν περὶ καταπατήσεως τῶν δικαιωμάτων τῆς πλειονοψηφίας θεωριῶν, ἐναντίον τῶν ἄλλων μορφῶν μετεχειρίσθη ὡς μόνον ὅπλον τὴν εἰρωνείαν. «Μόνον μωροί, ἔγραφε, δύνανται νὰ διϊσχυρίζωνται ὅτι ὁ κ. Κουμουνδοῦρος ἢ ὁ κ. Λομβάρδος θέλουσι νὰ μεταβιβάσωσι τὴν ἕδραν τοῦ Βασιλείου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ Γεώργιος δὲν θέλει, φοβούμενος μὴ τὸν βλάψῃ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος».

Ἡ εἰρωνεία ἦτο τὸ οἰκεῖον αὐτῷ ὅπλον καὶ τὴν μετεχειρίζετο μετ' ἀσυνήθους δεξιότητος. Ἅπαξ μόνον ἐγκατέλιπεν αὐτὸν ἡ ὄρεξις νὰ εἰρωνευθῇ τὰς στρεβλὰς ἰδέας τῶν ἀντιπάλων καὶ ἀπορρίψας τὸ λεπτοφυὲς κέντρον ἀνέλαβε τὸ βούνευρον, ἵνα καταφέρῃ ἀνηλεεῖς μαστιγώσεις ἀντὶ τῶν ἁπαλῶν τῆς εἰρωνείας νυγμῶν. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ ναυαγίου τῶν Ἐθνικῶν πόθων. Ὁ Βυζάντιος ἀφοῦ κατὰ τὰς παραμονὰς ἀκόμη τῆς ἐκρήξεως τοῦ Σερβοτουρκικοῦ πολέμου ὑπερεμάχησε τῆς πολιτικῆς τῆς ἐνεργείας, ἔρριψε τὴν ἰδέαν τῆς συμπράξεως τῶν κομμάτων, ἐπρωταγωνίστησεν εἰς πᾶν διάβημα προσεγγίζον ἡμᾶς εἰς τὴν μερικὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὀνείρου τεσσάρων αἰώνων καὶ προσεπάθησε νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ ἀπανταχοῦ Ἑλληνικὸν τὸν φλέγοντα τὰ στήθη του ἐνθουσιασμόν, ἠσθάνθη μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου τοσαύτην ἀπογοήτευσιν καὶ τηλικαύτην ἀγανάκτησιν, ὥστε ἠγέρθη ἀμείλικτος τιμητὴς τῆς ἐπὶ τριετίαν διαβουκολήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὰ σειρᾶς ἄρθρων ἐν οἷς ἡ σφοδρότης τῆς ἐπιθέσεως ἠμιλλᾶτο πρὸς τὸ κάλλος τοῦ λόγου. «Στρεβλὴ ἀντίληψις τῶν πραγμάτων, ἔγραφε, μικρὸν διαφέρουσα τυφλώσεως ἐκώλυσε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐκτελέσῃ πατρικὴν παραγγελίαν καὶ ἱστορικὴν ἀποστολήν· ἐνῶ δὲ πᾶσα σχεδὸν ἀνατολικὴ ὁμὰς ἔδωκε κατὰ τὴν πρωτοφανῆ ταύτην ἀναστάτωσιν σημεῖα ζωῆς διὰ τῶν ὅπλων, μόνοι ἡμεῖς, ἢ ἐὰν τοῦτο δύναται νὰ μετριάσῃ τὴν λύπην, ἡμεῖς μετὰ τῶν Ἑβραίων καὶ Ἀρμενίων, δι' οὐδενὸς ἄλλου τρόπου ἐξεδηλώσαμεν τὰς ἡμετέρας ἀξιώσεις καὶ τὴν ζωτικότητα ἢ διὰ μιᾶς κωμικῆς ἐκστρατείας καὶ διὰ μιᾶς κακοφήμου ἐπαναστάσεως. Καὶ σήμερον κλαίομεν τὴν τύχην μας ἱστάμενοι γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅπου τὸ κῦμα ῥίπτει ἓν πρὸς ἓν τὰ ναυάγια τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων, μίαν πρὸς μίαν τὰς σανίδας τῆς ἱερᾶς κιβωτοῦ, ἣν ὠνειρεύθημεν ἀθάνατον». Ἐζήλευε τὰ «ἀγενεαλόγητα ἔθνη, ὧν πρὸ μιᾶς δεκαετηρίδος ἠγνοοῦμεν ἢ δὲν παρεδεχόμεθα τὴν ὕπαρξιν» ὅτι παρεκάθηντο «ἀγερώχως ἐν τῇ ὀμηγύρει τῶν κρατῶν καὶ ἐζήτουν τὴν θέσιν, ἣν κινδυνεύομεν ν' ἀπολέσωμεν ἡμεῖς οἱ κατέχοντες δισχιλίων ἐτῶν περγαμηνὰς» καὶ ἐστηλίτευε «τὸ φίλτρον δι' οὗ μᾶς ἐποτίζε παιδαριώδης δημοσιογραφία ἀναγράψασα ὡς ἀξίωμα, ὅτι οἱ λαοὶ εἶνε ἔργα τῶν πατέρων των καὶ οὐχὶ τῶν χειρῶν των». Ἡ ἀγανάκτησίς του ἐστρέφετο κυρίως ἐναντίον τῶν Βυζαντίνων καὶ τῆς ἀντιπανσλαυϊστικῆς ἐπικληθείσης τότε πολιτικῆς, ἣν ἐφεῦρον οἱ διὰ τῶν συλλόγων καὶ τῶν σχολείων ἐλπίσαντες νὰ ἐλευθερώσουν τὸν δοῦλον Ἑλληνισμόν. Δὲν ἠδύνατο νὰ καταστείλῃ τὴν φιλοπάτριδα ἀγανάκτησίν του ὅταν ἀνελογίζετο ὅτι «εἴδομεν ἐκρηγνύμενον τὸ ἡφαίστειον καὶ καταρρέουσαν τὴν εἱρκτήν, ὅπου ἐκρατούμεθα ἀλυσόδετοι καὶ δὲν ἐκινήθημεν, ὄχι διότι ἐφοβήθημεν, ὄχι διότι δὲν ἐπειθόμεθα, ὅτι ἦτον εὔκολος ἡ ἐλευθερία, ἀλλὰ διότι ἐδιστάζομεν ἂν τὸ ἠφαίστειον ἤθελε πράγματι τὸ καλόν μας καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸν κόσμον ἄλλαι εἱρκταί, παρ' ἃς ἐκαιροφυλάκτουν ἴσως ἄλλοι δεσμοφύλακες. Πολιτικὴ σύνεσις! Βάθος συλλογισμοῦ πρωτοφανὲς εἰς δεσμώτας! Ἂς ὑποφέρωμεν καὶ ἀλύσεις καὶ ἀτιμώσεις καὶ θάνατον, διότι οὐδεὶς μᾶς ἐγγυᾶται, ὅτι θὰ εὕρωμεν καλλίτερα. Τὴν σοφίαν ταύτην εἶνε βέβαιον ὅτι δὲν ἐκληρονομήσαμεν παρὰ τῶν πατέρων μας. Τὸ φυτὸν τοῦτο δὲν ἐφύετο τότε ἐπὶ τῆς παρθένου γῆς, ἐφ' ἧς ἐστήθησαν τὰ τρόπαια τῆς Γραβιᾶς καὶ τῆς Ἀραχώβης, οὐδὲ συνέπεσέ ποτε νὰ στολίσωσι δι' αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν αἱ Ἑλληνίδες τοῦ Ζαλόγγου καὶ τοῦ Μεσολογγίου! Εἶνε προϊὸν ἐδάφους ἐπιμελῶς καλλιεργηθέντος καὶ δαψιλῶς ποτισθέντος διὰ τῶν ναμάτων τῶν Συλλόγων καὶ τῶν ἐφημερίδων καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ κηρύγματος. Ἀνέθαλε δὲ τὸ πρῶτον εἰς ἱστορικὴν πόλιν, ἥτις κειμένη μεταξὺ δύο ἠπείρων ὡς μεταίχμιον, φαίνεται δημιουργηθεῖσα ἔκπαλαι, ὅπως συμφύρῃ εἰς δυσῶδές τι καὶ ἀποτρόπαιον ῥεῦμα ὅ,τι νοσῶδες ἀποβάλλει ἐξ ἑαυτῆς ἡ Εὐρώπη καὶ ὅ,τι βάρβαρον παράγει ἡ Ἀσία». Στιγματίζων τότε διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου τὸν τουρκογραικισμὸν καὶ τὴν πολιτικήν του, ἥτις ἐκώλυσεν ἡμᾶς νὰ κινηθῶμεν ἐν δέοντι δὲν φείδεται οὐδ' αὐτῆς τῆς κοιτίδος τῶν τοιούτων ἰδεῶν, τῆς πόλεως τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων, ἀλλὰ χαράσσει φρικαλέαν τὴν εἰκόνα αὐτῆς. «Εἶνε ἡ πόλις τῶν ἀθεμίτων γάμων καὶ τῶν βδελυρῶν μίξεων. Ὅ,τι ἀλλαχοῦ ἀφηνιᾷ καὶ διίσταται, ἐκεῖ ἡμεροῦται καὶ προσζεύγνυται. Αἰθίοπες καὶ λευκοί, ἄνδρες καὶ εὐνοῦχοι, Θεὸς καὶ Μαμωνᾶς. Ἐκεῖ ὁ Παυσανίας ἔγεινεν Ἀσιανὸς καὶ ὁ Ἀπτοὺλ Μετζίτ Εὐρωπαῖος. Ἐκεῖ ἡμέραν τινὰ ἐγεννήθη καὶ τὸ τέρας ὅπερ σήμερον οἱ σοφοί, ἄλλοι μὲν ἀποκαλοῦσι γραικορρωμαϊκὸν πολιτισμόν, ἄλλοι δὲ γραικορρωμαϊκὴν βαρβαρότητα, τέρας ἀληθές, διότι ὁ μὲν πατὴρ ἦτο καχεκτικόν τι καὶ ἑτοιμοθάνατον γερόντιον τῆς Ρώμης, ἡ δὲ μήτηρ ἐξάμβλωμά τι ἐκ τοῦ Κυνοσάργους τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ ἐκ νόθων νόθον τοῦτο γέννημα οὐδὲν εἶχεν αὐτοτελὲς καὶ γνήσιον. Δὲν εἶχε Θεόν, δὲν εἶχε πατρίδα, δὲν εἶχεν ἱστορίαν, οὐδὲν ἐνεθυμεῖτο, οὐδὲν ἐπίστευεν, οὐδὲν ἤλπιζεν. Ὠμίλει μιγάδα γλῶσσαν καὶ ἔζησε μηχανικὴν ζωήν· ἀπέθανε δ' ἀθρήνητον ὑπὸ τῶν συγχρόνων, καὶ ἀθρήνητον ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, καίτοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ζηλωταὶ ἱστοριογράφοι ἐκφωνοῦσιν ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐπιτετηδευμένους ἐπικηδείους ραντίζοντες διὰ ψευδῶν δακρύων μακρὸν κατάλογον ἀνυπάρκτων ἀρετῶν. Μετὰ πεντακόσια ἔτη ἔχομεν πάλιν νέα γενέθλια! Ἡ γραῖα, στεῖρα, ἐρωτευθεῖσα ἀγριάνθρωπόν τινα τῆς Κασπίας θαλάσσης ἔτεκε δεύτερον ὅμοιον καὶ χειρότερον τέρας, ὅπερ μετὰ πάροδον αἰώνων οἱ μέλλοντες Παπαρρηγόπουλοι ἑτοιμάζονται, δὲν ἀμφιβάλλομεν, νὰ βαπτίσωσιν, ἑλληνοτουρκικὸν πολιτισμόν, ἐὰν δὲν προφθάσωμεν νὰ τὸ πνίξωμεν ἐνόσῳ νηπιάζει ἔτι εἰς τὴν

κοιτίδα του. Καὶ τὸ μοιχίδιον τοῦτο ψελλίζει τουρκικὰς ἰδέας διὰ γλώσσης ἑλληνικῆς. Πρὸς τοὺς Τούρκους λέγει, ὅτι εἶνε Τοῦρκος καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι εἶνε Ἕλλην . . . . . Δύο φυλαὶ διῃρημέναι, ὡς διαιροῦνται ἅρπαγες καὶ ἀπογυμνωθέντες, δήμιοι καὶ θύματα, προσήγγιζον βαθμηδὸν πρὸς ἀλλήλας χάρις εἰς τὴν μοιχείαν ταύτην, ὡς νὰ μὴ εἶχον πλέον τίποτε νὰ ἐκδικήσωσι καὶ τίποτε νὰ περιμένωσιν. Ἐνῷ ἐμυκᾶτο ἤδη ἔξωθεν ὁ πολεμικὸς κλύδων καὶ ἐναγωνίως ἐτείνομεν τὸ οὖς, ἐλπίζοντες, ὅτι ὡς δι' ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἔμελλον νὰ κινηθῶσι πάντες οἱ βραχίονες, κραδαίνοντες τὸν ἐλευθερωτὴν σίδηρον, ἀνεγινώσκομεν μετὰ ὀρίκης, ὅτι ὁ ἀγὼν οὐδὲν εἶχε τὸ ἑλληνικὸν ὅτι «πρέπει νὰ θυσιάσωμεν πόθους καὶ ἀπαιτήσεις καὶ παραδόσεις ἵνα μὴ θριαμβεύσῃ ἡ ἐπιδρομικὴ πολιτικὴ τοῦ Βορρᾶ καὶ ὅτι εἰς τὴν Τουρκίαν ἔλαχεν ὁ ἔντιμος κλῆρος νὰ ὑπερμαχήσῃ τῶν δικαίων τῆς Ἀνατολῆς»!

Εἰς τοιαύτην ἔκρηξιν πάθους καὶ τοιαύτην ὀργὴν εἶνε ἀληθές, ὅτι δὲν μᾶς εἶχε συνειθίσει ὁ Βυζάντιος. Ἀλλ' ἀνὴρ ἐγκλείων εἰς τὰ στήθη του ἄσβεστον ἔρωτα πρὸς τὴν μεγάλην πατρίδα ἠσθάνθη βαθύτατα τὴν ὀδύνην τῆς ἀποτυχίας καὶ ἀνεζήτησε τοὺς ἐνόχους γύρω του, ὅπου δὲ τοὺς εὗρεν ἐδείχθη ἀνοικτίρμων. Διότι ὁ Βυζάντιος ἦτο ἀρχαϊκῆς φιλοπατρίας Ἕλλην. Τοὺς ἀγῶνας τῆς Κρήτης παρηκολούθησεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ δημοσιογραφικοῦ του σταδίου μετ' ἀροσιώσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ὄντως παραδειγματικοῦ. Τὰς δ' ἑκάστοτε σπασμωδικὰς ἡμῶν στρατιωτικὰς παρασκευάς, εἰς πᾶσαν ἐξέγερσιν ὑποδούλων, ἐκ τοῦ ἀκραιφνοῦς πόθου νὰ ἴδῃ ποτὲ πληρούμενα τὰ ἐθνικὰ ὄνειρα ἐξελάμβανεν ὡς σοβαρὰ ἐγχειρήματα ἔθνους σωφρονοῦντος. Ἡ ἐξέγερσις ἐκ τῆς ἀπάτης ἔφερε τὴν ἀντίδρασιν, ἥτις ἐξέσπα εἰς ἄρθρα σθένους ἀπροσπελάστου εἰς ἄλλους Ἕλληνας δημοσιογράφους. Ἄλλως ὁ Βυζάντιος δὲν διεκρίθη ποτὲ ἐπὶ ὁρμητικῇ δημοσιογραφίᾳ καὶ ὅτε ἀπεφάσισε πρῶτος αὐτὸς ν' ἀποκαλύψῃ τὰς ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑπὸ τὸν Βούλγαρην κυβερνήσεως πολυκρότους δωροληψίας δύο ὑπουργῶν ἠσθάνετο «πρώτην ἴσως φορὰν ὅτι ὁ κάλαμος ἐβάρυνεν εἰς χεῖράς του» καὶ «ἵστατο ἐνδοιάζων». Ἀλλ' ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ὑπερίσχυσε καὶ ὡς βόμβα ἐξερράγη εἰς τὰς Ἀθήνας ἅμα τῇ ἀρίξει τοῦ ἐκ Τεργέστης ταχυδρομείου ἡ μετ' ἀξιοθαυμάστου θάρρους διατυπωθεῖσα καταγγελία του «τὸ ἀνώτατον συμβούλιον τοῦ Κράτους εἶνε ἐργαστήριον, ὅπου πωλοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει γνωστοῦ τιμολογίου πάντα τὰ δημόσια ἀξιώματα, αἱ μίτραι τῶν ἐπισκόπων, τὰ παράσημα, οἱ διορισμοὶ τῶν ὑπαλλήλων, αἱ παραχωρήσεις τῶν ἑταιριῶν καὶ οἱ δικαστικοὶ προδιβασμοί, καὶ αἱ τιμαὶ ποικίλλουσιν ἀπὸ 400 δραχμῶν μέχρι 40,000». Εὐτυχῶς διὰ τὸν Βυζάντιον δὲν εἶχον ἀκόμη ἐφευρεθῆ ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τότε εἰδικοὶ διὰ τοὺς δημοσιογράφους δικασταί, ἐξεγερθεῖσα δὲ ἡ κοινὴ γνώμη, λαός, νεολαία καὶ τύπος, εἰς πυκνὴν φάλαγγα, ἐπρόλαβε νὰ παραπέμψῃ τοὺς ὑπουργοὺς εἰς εἰδικὸν δικαστήριον.

Τῆς ἐξεγέρσεως δ' ἐκείνης ὁ Βυζάντιος ὑπῆρξεν ὁ ἀληθὴς πρωταθλητής. Ὄχι μόνον διότι αὐτὸς πρῶτος ἀπεκάλυψε τὰ αἴσχη, ἀλλὰ διότι καὶ τὴν μετέπειτα πολιτικὴν ἐπιβουλὴν κατεπολέμησεν ἐρρωμένως καὶ τῆς ὁμοφώνου ἐξεγέρσεως τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοσιογραφίας ἐπρωτοστάτησε, συνέταξε δὲ καὶ τὴν κοινὴν τοῦ Τύπου διαμαρτυρίαν, πρῶτος αὐτὸς εἰσαγαγὼν καὶ τὴν λέξιν **στηλίτης** εἰς χαρακτηρισμὸν τῶν παρὰ τὸ Σύνταγμα συνεδριασάντων ἐν τῇ Βουλῇ 82 ἀντιπροσώπων. Τὴν διαμαρτυρίαν ἐκείνην ἐδημοσίευσαν συγχρόνως τὰ τρία τότε ἐκδιδόμενα ἡμερήσια φύλλα, ἐ ἰκαιολόγησε δὲ τὴν προσωνυμίαν τοῦ **στηλίτου** ἐν αὐτῇ ὁ Βυζάντιος γράψας, ὅτι «οἱ προπάτορες ἡμῶν τὰ ὀνόματα τῶν προδωσάντων τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη ἠτίμαζον ἀναγράφοντες ἐπὶ στήλης. Ὁ τύπος σήμερον ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ τὴν ὑπηρεσίαν ἣν ἄλλοτε ἐξετέλουν τὰ δημόσια μάρμαρα καὶ διὰ τοῦτο ἡ «Στοὰ» ἡ «Ἐφημερὶς» καὶ ὁ «Νεολόγος» ἀναγράφουσι πανδήμως τὰ ὀνόματα τῶν νέων τούτων στηλιτῶν».

Πῶς ὁ ἴδιος ἐχαρακτήρισε τὸ δημοσιογραφικόν του στάδιον εὑρίσκομεν ἐν τῷ πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς τῆς Ἀττικῆς εἰλικρινεῖ καὶ μεστῷ ἀνυποκρίτου παρρησίας προγράμματί του, ὅτε ἐξετέθη ὡς ὑποψήφιος βουλευτὴς ἐν Ἀθήναις. «Ἐπὶ πεντεκαίδεκα ἔτη, ἔγραφε τότε, κρατῶν τὸν κάλαμον τοῦ δημοσιογράφου μετέσχον δι' ἀδόλου καρδίας καὶ ἀδεκάστου κρίσεως τῶν κυριωτέρων περιπετειῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ δὲν τολμῶ μὲν νὰ διϊσχυρισθῶ, ὅτι ἄλλοι δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσι τοῦτο νοημονέστερον καὶ ἐπιτυχέστερον· ἀλλ' ἴσως μοὶ εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ εἴπω, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης νεότητός μου ἐβάδισα ἀπαρεγκλίτως τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ ὅτι δὲν ἐπεζήτησα προσωρινοὺς θριάμβους λέγων μᾶλλον τὰ ἀρεστὰ ἢ τὰ χρήσιμα, περιφρονῶν ὅσα ἐθέσπισεν ὡς ἀντικείμενα σεβασμοῦ ἡ Ἐθνικὴ θέλησις καὶ διαφθείρων τὸ Ἔθνος διὰ κολακειῶν ἐπὶ πολιτικῇ τελειότητι, ἣν ἀκόμη δὲν ἀπέκτησε . . . . Καίτοι παρασχὼν λαβὴν εἰς τὴν συκοφαντίαν δὲν μετανοῶ, ὅτι τὴν δημοσιογραφικήν μου ἀποστολὴν δὲν ἐξέλαβον ὡς ἔργον δημοκοπίας, ἀλλ' ἀντέστην πάντοτε κατὰ πάσης παραφορᾶς φρονῶν εἰλικρινῶς ὅτι πρέπει πλέον νὰ παύσωμεν κρημνίζοντες καὶ νὰ ἀρχίσωμεν οἰκοδομοῦντες. Δὲν καυχῶμαι ὅτι ὑπῆρξα πάντοτε ἀναμάρτητος εἰς τὰς κρίσεις μου· ἀλλὰ καυχῶμαι, ὅτι ἁγναὶ καὶ ἀδιάσειστοι πεποιθήσεις ὑπῆρξαν τὸ μόνον ἐλατήριον τῶν ἐμπνεύσεών μου. Ἐν τῷ δημοσιογραφικῷ σταδίῳ μου ἐπολέμησα καὶ ἐπήνεσα ἐναλλὰξ πάντα τὰ κόμματα, ὡς ὀφείλει νὰ πράττῃ πᾶς, ὅστις ἔχει ὡς ὑπογραμμὸν τοῦ βίου του ἀπολύτους ἀρχὰς ὑπερτέρας τῶν ἡμεροβίων διενέξεων καὶ τῶν προσωπικῶν συμφερόντων».

Τοιοῦτος ἀκριβῶς ὑπῆρξεν ὁ δημοσιογραφικὸς βίος τοῦ Βυζαντίου, ὡς περιγράφει ὁ ἴδιος αὐτὸν ἐν ταῖς ἀνωτέρω γραμμαῖς καὶ ὡς προσέπεσεν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ δημοσίου. Ἀλλ' ἕκαστος ἐξ ἡμῶν τῶν ὁμοτέχνων ἔχει καὶ τὸν ἐσωτερικὸν βίον του, τὸν ἐν τῷ γραφείῳ του καὶ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν συναδέλφων, τὸν προδιδόμενον διὰ μιᾶς λέξεως ἐνιαχοῦ, ἢ ἀποκαλυπτόμενον εἰς ὁλοκλήρους περιόδους ὁσάκις ἀφιέμεθα νὰ ὁδηγῇ ἡμᾶς ὁ κάλαμος ἀντὶ νὰ ὁδηγῶμεν ἡμεῖς αὐτὸν καὶ παρασυρόμεθα ἐκ τῶν

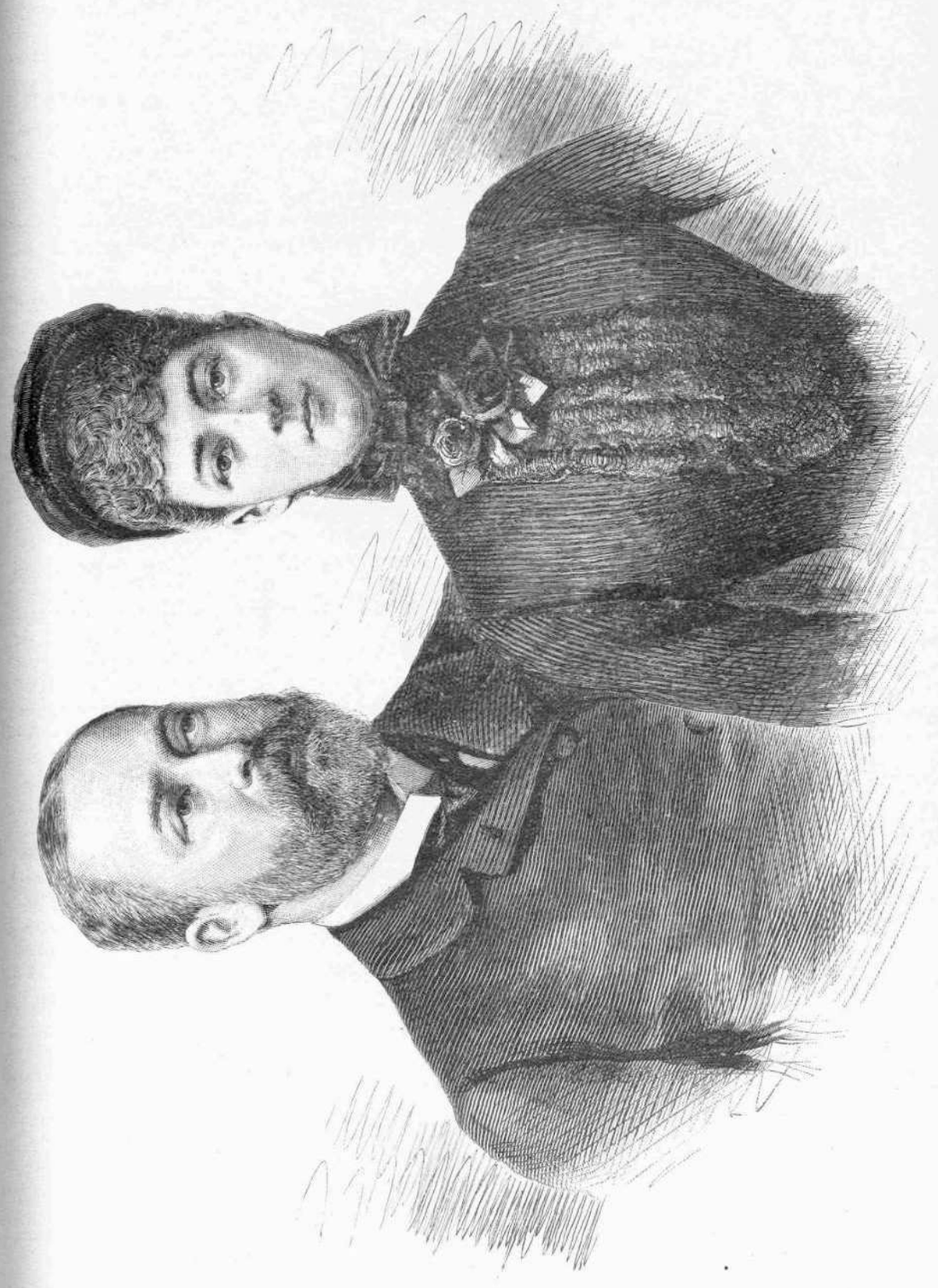

Ο ΠΡΙΓΚΗΨ ΚΑΙ Η ΠΡΙΓΚΗΠΙΣΣΑ ΤΗΣ ΟΥΑΛΛΙΑΣ

ἡμετέρων ἐνδομύχων αἰσθημάτων, ἅτινα εἶνε ἀνίκανος νὰ καταστείλῃ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ ἔμπνευσις. Ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ τούτῳ βίῳ ὁ Βυζάντιος ἀναδείκνυται ἀληθὴς ἐμπνευσμένος δημοσιογράφος, γράφων ὑπὸ τὸ κράτος ἐμπνεύσεως, οἷα περίπου ἀποδίδεται εἰς τοὺς θεοπνεύστους προφήτας τῆς Γραφῆς. Ἅπκει νὰ τὸν ἴδῃ τις γράφοντα τὰ ἄρθρα του διὰ νὰ συλλάβῃ τὴν ἔμπνευσιν ἀποτυπουμένην ἐπὶ τῆς μορφῆς του. Τὸ πρῶτον φύλλον τῶν χειρογράφων του ἔφερεν ἐνίοτε διαγραφάς τινας καὶ μεταρρυθμίσεις, ἀλλὰ τὰ κατόπιν μέχρι τοῦ τελευταίου ὡμοίαζον οὐχὶ πρωτόγραφα ἀλλ' ἀντίγραφα. Ἔγραφε μεταρσιούμενος εἰς ἄλλας σφαίρας καὶ ἀπομονούμενος τῶν πέριξ, οἱονεὶ ζῶν ἐν τῷ θέματι ὅπερ ἔνθους ἔρριπτεν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἐφ' οὗ ὁ κάλαμος ἔτρεχεν ἀκράτητος. Ὁ Βυζάντιος ὑπῆρξε ποιητὴς καὶ ἔγραψε μάλιστα κατὰ τὴν νεότητά του καλλίστους στίχους, ἀλλ' ἀφ' ἧς ἐνεκολπώθη τὸ δημοσιογραφικὸν στάδιον ἡ ποιητική του ἰδιοφυία ἐξέσπα πολλάκις εἰς ὑψιπέτιδα πεζογραφίαν ἐλαφρῶς χρωματιζομένην ὑπὸ μελαγχολικοῦ τινος ρομαντισμοῦ. Ἔξωθεν τῶν Ἠπείρων Ἀιμνῶν τῆς Σουεζείου διώρυγος, εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς ὁποίας κληθεὶς ἔγραψεν ἐν σειρᾷ γλυκυτάτων ἐπιστολῶν μεγαλοπρεπεῖς ὄντως περιγραφάς, διαχύνεται εἰς συγκινοῦντας ποιητικοὺς ρεμβασμούς, τοὺς ὁποίους καὶ πάλιν ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ περὶ τὸν οἰκίσκον τοῦ Κανάρη κήπου. Ἄλλως τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμά του ἦτο γαλατική τις χάρις ὑπὸ ἔνδυμα ἀκραιφνῶς ἑλληνικόν. Συνενῶν ἑδραίαν κλασικὴν μόρφωσιν καὶ πνεῦμα σπινθηρίζον ἐνέδυε τὸν ἀρχαϊκὸν λόγον του μὲ τὸ κομψὸν ἔνδυμα τῶν νεωτέρων χρόνων ὥστε δικαίως νομίζω ἀπεκάλεσα αὐτὸν ἄλλοτε ἀρχαῖον ἅμα Ἀθηναῖον καὶ σύγχρονον Παρισινόν. Ἐν τῷ δημοσιογραφικῷ του σταδίῳ πολλοὺς ἀπήλαυσε θριάμβους. Εἶδε τὰ ἔργα του μεταφραζόμενα εἰς ξένας γλώσσας καὶ θαυμαζόμενα, εἶδε τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας τῆς πατρίδος, αὐτὰς τὰς κορυφὰς τῆς Πολιτείας, ἐμπιστευομένους αὐτῷ ἀπόρρητα τοῦ Κράτους, εἶδε τὰ ἄρθρα του δίδοντα ἀφορμὴν εἰς συζητήσεις ἐν ταῖς Βουλαῖς εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Καὶ ὅμως δὲν ἐπήρθη! Διότι εἶχε καὶ τοῦτο ἀκόμη τὸ πλεονέκτημα, ὅτι σεμνὴ μετριοφροσύνη ἐστόλιζε τὸν εὐθὺν χαρακτῆρά του. Δὲν θὰ διηγηθῶ ἄγνωστον ἱστορίαν ἐὰν ὑπομνήσω ἐνταῦθα τὸ ἐπεισόδιον ὅπερ πρὸ δεκαπενταετίας περίπου ἐγέννησε ποινὴ σημείωσις τοῦ τότε Διευθυντοῦ τῆς «Ἑστίας» ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ αὐτῆς. Ἐρωτηθεὶς οὗτος ὑπό τινος τῶν ἀναγνωστῶν της, τίνα ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐθεώρει ὡς τὸν σκηπτοῦχον μεταξὺ τῶν νεωτέρων λογογράφων, ἐδημοσίευσε μὲν τὴν ἐρώτησιν, ἀπήντησε δὲ ξηρότατα τὸν Β. Καὶ ὁ μὲν Βυζάντιος συνεχάρη τὸν κ. Παῦλον Διομήδην, διότι κατ' ἀξίαν ἔκρινε τὸν Δημήτριον Βερναρδάκην, ἀλλ' ὁ μελίρρυτος Λέσβιος ἐξήγησε τὸ ἀρχικὸν γράμμα ὡς ὑπονοοῦν τὸν Ἀναστάσιον Βυζάντιον. Καὶ εἶχε μαντεύσει τὴν ἀλήθειαν, ἣν ἡ μετριοφροσύνη τοῦ Βυζαντίου, οὐδὲ νὰ σκερθῇ κὰν ἀρῆκεν αὐτόν.

Ὅτε ἡ πολιτικὴ ἦλθε ν' ἀποσπάσῃ τὸν Βυζάντιον ἐκ τοῦ δημοσιογραφικοῦ του σπουδαστηρίου ἵνα τὸν εἰσαγάγῃ εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, ἐν ᾗ διέπρεψεν ὅσον ὀλίγιστοι καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων τῆς μιᾶς χειρὸς ἀριθμούμενοι Ἕλληνες, παρωμοίαζεν ἑαυτὸν πρὸς τὸν βοσκόν, ὅστις ἀπροσδοκήτως ἀνελθὼν εἰς τὸ βεζυρικὸν ἀξίωμα «διώκει τὸ κράτος μακαριζόμενος ὑπὸ τῶν μωρῶν διὰ τὴν ἀνέλπιστον εὐτυχίαν! Ἔβλεπον τὸ λαμπρὸν ἀνάκτορόν του καὶ ἐρθόνουν καὶ ἐξίσταντο! Ἀλλ' ἐὰν ἀνεζήτουν καλῶς εἰς τὸ βάθος τῆς τελευταίας ὀροφῆς θὰ εὕρισκον μικρὰν καὶ σκοτεινὴν αὔθουσαν, ὅπου ἔκειντο ἀνηρτημένα ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ τοίχου μία ῥάβδος, μία ῥλογέρα καὶ ὁ τρυπημένος μανδύας καὶ ὅπου ὁ βοσκὸς βεζύρης προσήρχετο ὡς ἐντὸς ναΐσκου». «Εὐτυχῶς ἐγώ, προσέθετεν ὁ Βυζάντιος, διὰ τὰ παλαιὰ ἔπιπλα τῆς τέχνης μου δὲν ἔχω ἀνάγκην εὐρυχωρίας. Τὰ ἐτοποθέτησα ὅλα ἐντὸς μικροῦ κουτίου. Τὸ κουτίον τοῦτο θὰ εἶνε δι' ἐμὲ ὁ μαγνητικὸς πόλος ὅπου θὰ στρέφω διαρκῶς τὰ βλέμματά μου, καραδοκῶν τὴν εὔκαιρον στιγμὴν νὰ ἐπανέλθω εἰς τοὺς πρώτους μου ἔρωτας». Καὶ ἐπανῆλθε τῷ 1885, τελευταῖον ἔτος τῆς δημοσιογραφικῆς αὐτοῦ ἐμφανίσεως. Διότι φεῦ! ἔκτοτε εἶχεν ἀρχίσει νὰ τρεμοσβύνῃ τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐζωογόνει τὴν μεγάλην καρδίαν του.

Ὡς ἄνθρωπος ὑπῆρξεν εὐτυχής, διότι καθ' ὅλον τὸν βίον του ἠγαπήθη. Ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του καὶ τῆς μᾶλλον τρυφερᾶς ἀγάπης πάντων τῶν φίλων του. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τόσων ἀφοσιώσεων, ἃς ἡ ἄδολος καρδία του ἀπέδιδεν ἀπὸ τῶν μυχῶν της, ὁ βίος του ἐσκιάσθη ὑπὸ λυπῶν αἱ ὁποῖαι ἔπληξαν αὐτὸν θανασίμως. «Ἡ καρδία του ἀπηύδησε βαθηδὸν πάλλουσα ὑπὲρ δέκα ὑπάρξεων καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τοῦ θανάτου», ὡς εἶπεν αὐτὸς ἀμιμήτως, περὶ τοῦ Γεωργίου Παράσχου ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ὁποίου ἀπήγγειλε τὸν μόνον ἐπιτάφιον λόγον, ὃν ἐξεφώνησέ ποτε, καὶ ὁ ὁποῖος κάλλιστα ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὸν ἐκφωνοῦντα ῥήτορα. Διότι ἀληθῶς δύναταί τις ν' ἀναγνωρίσῃ σήμερον τὴν εἰκόνα τῶν δύο δημοσιογράφων ἀδελφῶν Βυζαντίων εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ πρεσβυτέρου: «Ἀντέστησαν κατὰ τῶν τρικυμιῶν τῆς ζωῆς ἐνηγκαλισμένοι ἀλλήλους ὡς ὁδοιπόροι διαβαίνοντες χείμαρρον. Ἀλλ' ἰδοὺ φεῦ! ἡ ἄλυσις διεσπάσθη καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐκ γεννήσεως καὶ ἀδελφὸς ἐξ ἐμπνεύσεως μένει μόνος καὶ ἔρημος βεβαρημένος ἐκ τῆς δυσβαστάκτου ἀναμνήσεως τοιαύτης ἀγάπης». Πιστεύω, Κύριοι, εἰς τὰ προαισθήματα μέχρι δεισιδαιμονίας καὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ὁ Βυζάντιος ἐκφωνῶν τὸν τρυφερώτατον ἐκεῖνον ἐπιτάφιον δὲν προῃσθάνετο τὸ ἴδιον τραγικὸν τέλος καὶ δὲν εἶχε πρὸ τῶν ὀμμάτων τὴν εἰκόνα τοῦ ἰδίου οἴκου. Ἐξήγγειλε δὲ βεβαίως πένθιμον προφητείαν περὶ ἑαυτοῦ ὅταν ἔλεγεν ὅτι «ζῶν τοσοῦτον ἐν τοῖς ἄλλοις ἀπώλεσε τὴν δύναμιν νὰ ζήσῃ ἐν ἑαυτῷ».

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ν. ΡΟΥΚΗΣ

ΤΑ ΕΙΔΩΛΑ

Ἐκ τῆς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην γλωσσικῆς μελέτης τοῦ κ. Ἐμ. Δ. Ῥοΐδου, ἣν ἐκδίδομεν, εἰς ὀγκώδη τόμον κατ' αὐτάς, ἀποσπῶμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ Προλόγου Σ. τ. Δ.

Ματαιοπονίαν, ἀργολογίαν, ἀναμάσσημα, κηρύττουσιν ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἀνακίνησιν οἱ πιστεύοντες ὅτι τοῦτο ἐλύθη πρὸ πολλοῦ, ἀφοῦ ὅλοι ἐννοοῦσι τὴν καθαρεύουσαν τῶν ἐφημερίδων καὶ εἰς ταύτην συντάσσουσιν οἱ δικασταὶ τὰς ἀποφάσεις των, αἱ Τράπεζαι τοὺς ἰσολογισμούς των, τὸ αὐλαρχεῖον τὰ προσκλητήρια εἰς τοὺς χοροὺς καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπαστυνόμοι καὶ κλητῆρες τὰς ἐκθέσεις καὶ τὰς ἀναφορὰς των. Ἂν ὅμως ἀδύνατον εἶναι καὶ εἰς τοὺς πρωτεύοντας τῶν ἡμετέρων λογίων νὰ ἐκφράσωσι δι' αὐτῆς τὰ νοήματα καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτῶν μετὰ τοῦ ἐλαχίστου ἐκείνου ὅρου ἀκριβείας, ζωηρότητος, χάριτος καὶ εὐφωνίας, ὅστις ἀπαιτεῖται καὶ ἀπὸ τὸν ἔσχατον παντὸς ἄλλου ἔθνους φυλλαδογράφον, τοῦτο δὲν εἶναι, ὡς φαίνεται, μέγα κακόν. Τοὺς συνηγόρους τῆς λύσεως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν πιστεύοντας ὅτι σκοπὸς τῆς καταβολῆς τοσούτων θυσιῶν, μόχθων καὶ ἀγώνων πρὸς ἀναδρομὴν εἰς τοὺς προγονικοὺς τύπους δὲν ἦτο ἡ μετάδοσις εἰς τὴν γραπτὴν ἡμῶν γλῶσσαν ποσοῦ τινὸς τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀρχαίου λόγου, ἀλλὰ μόνη ἡ ἐπάρκεια πρὸς χονδρικὴν συνεννόησιν περὶ τῶν κοινοτάτων πραγμάτων, τῆς ὁποίας δὲν στερεῖται οὐδ' αὐτὴ τῶν Ἐσκιμώων, τῶν Κάφρων καὶ τῶν Εἰροκαίων. Τοῦτο ὀνομάζουσι λύσιν καὶ πάντα τὸν μὴ εὑρίσκοντα αὐτὴν ἐπαρκῆ ὄχι μόνον ματαιόσχολον, ἀλλὰ καὶ ἀνακόλουθον, προσκαλοῦντες αὐτὸν νὰ γράψῃ ἐπιστημονικὸν ἔργον εἰς δημώδη γλῶσσαν καὶ μάλιστα ἀμιγῆ ἀπὸ πᾶσαν μὴ συνήθη εἰς τὸν λαὸν λέξιν. Πάντα ταῦτα καὶ ὁ βαθμὸς τῆς συμφωνίας αὐτῶν πρὸς τὴν στοιχειώδη λογικὴν ἐξετάζονται εἰς τὰ ἑπόμενα κεφάλαια, εἰς ἓν δὲ μόνον πρᾶγμα πρέπει ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, ὅτι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὴν λεγομένην καθαρεύουσαν εἰς γραπτὴν γλῶσσαν ζωντανὴν οὐδέποτε παρεστήσαμεν κατορθωτὴν διὰ πηδήματος, ἀλλὰ διὰ μόνου τοῦ καθαρισμοῦ τῆς καθαρευούσης, ἤτοι τῆς βαθμιαίας ἀπολυμάνσεως τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπὸ τὰ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν προφορικὸν νεκρὰ στοιχεῖα, τοιαῦτα δὲ οὐδεὶς ἔρριψεν ὅσα ἡμεῖς εἰς τὴν θάλασσαν, οὐδὲ τὸ ἥμισυ, πιστεύομεν, τούτων. Διὰ πᾶσαν λοιπὸν ἄλλην δύναται νὰ κατηγορηθῇ τὸ ἔργον ἡμῶν ἔλλειψιν ἢ κακίαν, ἀντίφασις ὅμως εἰς αὐτὸ δὲν ὑπάρχει κἀμμία.

Τὸ κυρίως κινῆσαν ἡμᾶς ν' αὐξήσωμεν τὸν φοβερὸν ὄγκον τῶν ὅσα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος ἐγράφησαν περὶ τῆς νεοελληνικῆς εἶναι, ὅτι οὐδεὶς οὔτε τῶν ἀρχαιοτέρων οὔτε τῶν σημερινῶν λογίων ἐθεώρησε πρέπον νὰ ἐξετάσῃ τὸ σύνολον τοῦ ζητήματος συστηματικῶς. Τὸ κάλλιστον αὐτοῦ ἔργον ἐπέγραψεν ὁ Κοραῆς Ἄτακτα, ἀλλὰ πολὺ τούτων ἀτακτότεραι εἶναι τοῦ Δούκα, τοῦ Κοβρικᾶ, τοῦ Οἰκονόμου, τοῦ Χρυσοβέργη, τοῦ Ἀσωπίου καὶ τοῦ κ. Κόντου αἱ ἀσύρραπτοι παρατηρήσεις. Τὸ δὲ πρὸ πάντων περιπλέκον τὸ ζήτημα εἶναι, ὅτι οὐδεμία γίνεται εἰς τὰ ἐριστικὰ ταῦτα ἔργα διάκρισις μεταξὺ ἐπιστημονικοῦ ἀξιώματος καὶ δεκτικῆς συζητήσεως προσωπικῆς γνώμης. Ἐκ τούτου συμβαίνει ὄχι μόνον νὰ ἐξακολουθῶσιν ἀμφισβητούμενα τὰ μὴ ἀμφισβητήσιμα, ἀλλὰ καὶ νὰ προσκυνῆται πλειστάκις ὡς γλωσσικὸν ἀξίωμα ἡ ἀντίθετος τούτου πλάνη. Ὅπως ὁ Δούκας καὶ ὁ Φωτιάδης, οὕτω καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν φαίνονται φοροῦντες ἀκόμη δίοπτρα, ἔχοντα τὴν ἰδιότητα νὰ παριστάνωσι τὰ πράγματα ἀκριβῶς ἀνεστραμμένα. Οὐδὲν τῷ ὄντι συνηθέστερον παρὰ ν' ἀκούῃ τις σοφοὺς ἄνδρας λαλοῦντας περὶ τῆς φθορᾶς τῶν τύπων τῆς λαλουμένης, περὶ χρήσεως ἀναλόγου τοῦ ἑκάστοτε θέματος γλώσσης, περὶ τῆς ἀπανταχοῦ ὑπάρξεως διαφορᾶς μεταξὺ τῆς γραπτῆς καὶ τῆς λαλουμένης ἢ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀναστάσεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τύπου. Ἡ ἐκ τούτων ἔκπληξις τοῦ θεωροῦντος τὰ πράγματα ἄνευ διόπτρων εἶναι ἐξ ἴσου εὔλογος, ὡς ἂν ἤκουε σημερινοὺς ἰατροὺς ἢ χημικοὺς συζητοῦντας περὶ τοῦ Ἀρόφ, τῆς ἰάσεως τῶν ῥευματισμῶν διὰ τοῦ πενταγώνου, τοῦ ἀφλέκτου τῆς σαλαμάνδρας, τῶν ἀρετῶν τοῦ μανδραγόρα, τῆς συμπτώσεως τῶν δυσάστρων ἢ τῆς σχέσεως πρὸς τὰ μέταλλα τῶν πλανητῶν. Οὐδὲν τῷ ὄντι ἔχουσι νὰ φθονήσωσιν εἰς τὰς ἀνωτέρω αἱ γλωσσικαὶ πλάναι, τὰς ὁποίας ὠνομάσαμεν Εἴδωλα, οὐδ' εἶναι δυνατὸν νὰ διεξαχθῇ λογικὴ συζήτησις περὶ γλώσσης, ἐφ' ὅσον μένουσι ταῦτα ὀρθά. Πρῶτος καὶ ἀπαραίτητος τοιαύτης συζητήσεως ὅρος εἶναι νὰ πεισθῶσι πάντες, ὅτι ἡ ἄσχετος πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν νοημάτων καὶ περιοριζομένη εἰς μόνους τοὺς φθόγγους καὶ τοὺς τύπους γλωσσολογία κατετάχθη ἀπὸ πολλοῦ ἤδη εἰς τὰς θετικὰς καὶ παρὰ τῶν πλείστων εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, καὶ ἑπομένως ἐξ ἴσου ἀνεπίδεκτα ἀμφισβητήσεως ὅσον καὶ τὰ τῆς βοτανικῆς, τῆς χημείας ἢ τῆς γεωλογίας εἶναι τὰ κατωτέρω θεμελιώδη αὐτῆς ἀξιώματα:

Α') Ὅτι ἡ διὰ τοῦ χρόνου ἐλάττωσις τοῦ μήκους τῶν λέξεων καὶ τοῦ πλήθους τῶν καταλήξεων ἔγκειται εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπίνης λαλιᾶς.

Β') Ὅτι ἡ ἐλάττωσις αὕτη εἶναι εἰς πᾶσαν γλῶσσαν ἀνάλογος τῆς ἡλικίας της καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαλοῦντος αὐτὴν ἔθνους.

Γ') Ὅτι ἐκ τῆς τοιαύτης μειώσεως τῆς φωνῆς καὶ τοῦ τυπικοῦ, ὄχι μόνον οὐδεμία προκύπτει ζημία, ἀλλὰ καὶ μεταβίδεται εἰς τὸν λόγον ἀνώτερος βαθμὸς ἀκριβείας, ἐναργείας, ὀξύτητος καὶ εὐχρηστίας.

Δ') Ὅτι πρὸς ἐκτίμησιν τῆς σχετικῆς ἀξίας τῶν γλωσσῶν λαμβάνεται πρὸ πάντων ὑπ' ὄψιν ἡ λιτότης καὶ ὁμαλότης τοῦ τυπικοῦ, ἑκάστης αὐτῶν, καὶ ἑπομένως τελειοτέρα πάσης ἄλλης ὁμολογεῖται ἡ σχεδὸν ἄλλιτος Ἀγγλική, εἰς δὲ τὰς δύο κατωτάτας βαθμίδας τάσσονται παρὰ πάντων διὰ τὸ πολύπλοκον τῆς κλίσεως ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Ῥωσσική.

Ε') Ὅτι αἱ λεγόμεναι κλασικαὶ γλῶσσαι κατ' οὐδὲν ὑπερέχουσι γραμματικῶς τὰς νεωτέρας.

Ϛ') Ὅτι ἡ ἀπὸ τῶν προομηρικῶν μέχρι τῶν σημερινῶν χρόνων ἑλληνικὴ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ γλῶσσα, οὔτε φθαρεῖσα, οὔτε βαρβαρωθεῖσα οὐδ' ἄλλο τι παθοῦσα, ἀλλὰ κατ' ἐσωτερικοὺς καὶ ἀναγκαίους νόμους ὡς πᾶσα ἄλλη ἀναπτυχθεῖσα.

Ζ') Ὅτι ἐκ τῶν αὐτῶν λόγων ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθεν ἡ κατάργησις γραμματικοῦ τινος τύπου ἀποβαίνει ἀδύνατος ἡ ἀναβίωσις αὐτοῦ.

Η') Ὅτι εἶναι μὲν δεκτικαὶ συμμίξεως αἱ λέξεις δύο γλωσσῶν ἢ δύο περιόδων τῆς αὐτῆς, ἀλλ' ἀδύνατος ἡ μίξις γραμματικῶν τύπων.

Πάντων τῶν ἀνωτέρω παρέχονται ἐν τοῖς ἑξῆς ἀποδείξεις ψηλαφηταί, οὐδεμίαν ὅμως ἔχει, πιστεύομεν, ἀποδείξεως ἀνάγκην ὅτι ἡ γραπτὴ ἡμῶν γλῶσσα εἶναι ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ἐπανάστασις κατὰ τῶν γλωσσικῶν τούτων νόμων, τὰς δὲ ἐπαναστάσεις οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ δικαιώσῃ πλὴν τῆς ἐπιτυχίας. Ἀδιάφορος τῷ ὄντι θὰ ἦτο ἡ ἀθέτησις οἱουδήποτε νόμου, ἂν ἀπεδεικνύετο ἡ καθαρεύουσα ὅσον πᾶσα ἄλλη γλῶσσα ἐπαρ-

κὴς ἔχι μόνον πρὸς συνεννόησιν, ἀλλὰ καὶ φιλολογικὴν χρῆσιν. Δύσκολον ὅμως εἶναι νὰ τὴν πιστεύσωμεν τοιαύτην, ἐνῶ βλέπομεν καὶ αὐτὰ τὰ χθὲς πολιτισθέντα ἔθνη, τὴν Ῥωσσίαν, τὴν Ῥωμουνίαν καὶ τὴν Σερβίαν, ἐχούσας ἤδη συγγραφεῖς, ἡ μὲν ἐνδόξους, αἱ δὲ τοὐλάχιστον δημοτικούς, ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς ἀνέδειξε μὲν δύο ἢ τρεῖς ἐφαμίλλους τῶν ἀλλαχοῦ ἑλληνιστάς, συγγραφέα ὅμως οὔτε μεγάλον οὔτε μικρὸν οὐδ' ἁπλῶς ὑποφερτὸν κανένα . . . .

Ε. Δ. ΡΟΪΔΗΣ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΣΑΤΑΝΑ

(VICTOR HUGO)

Ἡ ὑπερκόσμιος ἐποποιΐα ἣν ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον κατέλιπεν, οὐχὶ πλήρη ἀτυχῶς, ὁ μέγας ποιητής, ἔμελλε ν' ἀποτελέσῃ ἓν μέρος τῆς τριλογίας τὴν ὁποίαν εἶχε συλλάβῃ ἡ ἀχανὴς διάνοιά του, καὶ ἧς τὰ δύο ἕτερα μέρη ἐπέγραψε La légende des siècles *καὶ* Dieu.—*Τὸ «τέλος τοῦ Σατανᾶ», οὕτινος τὸ πρῶτον κεφάλαιον παραθέτομεν ἐμμέτρως μεταφρασθέν, ἄρχεται διὰ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀρχαγγέλου, καταλήγον εἰς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐξάγνισιν, ἥτις κατορθοῦται διὰ τοῦ ἀγγέλου τῆς Ἐλευθερίας εἰς ὃν μετετράπη, ὑπὸ τὸ βλέμμα τοῦ Παναγάθου, μικρὸν πτερὸν τοῦ ἀντάρτου, μόνον αὐτὸ περισωθὲν ἀγνόν, καὶ ἀπομεῖναν παρὰ τὸ ἄκρον τῆς ἀβύσσου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς πτώσεως.* Σ. τ. Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

"ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΝΥΞ„

Α'.

Ἐγκρεμιζότουν τέσσερις χιλιάδες χρόνια τώρα.

Ποτέ του δὲν ἠμπόρεσε ν' ἀράξῃ λίγη ὥρα
Ἢ νὰ σηκώσῃ τὸ πλατύ, τεράστιο μέτωπό του.
Κ' ἐδυθιζότουν στὴ νυχτιὰ μ' ὠχρὸ τὸ πρόσωπό του
Κατάμονος· κι' ὀπίσω του, στὴν ἄσωστη μαυρίλα,
Τῶν φτερουγιῶν του τὰ φτερὰ λαφρόπεφταν σὰν φύλλα.

Κερουνωμένος ἔπεφτε, βουβὸς ἀπ' τὴ φοβέρα.
Μ' ὁλάνοιχτο τὸ στόμα του, τὰ πόδια στὸν ἀέρα,
Καὶ μὲ τῆς μαύρης ἄβυσσου τὴ φρίκη μὲς στὸ βλέμμα.
Ξάφνου: — Κατάρα! —ἐφώναζε μὲ μάτια ὅλο αἷμα,
Κι' ὁ λόγος του ἔγεν' ἄνθρωπος, καὶ Καὶν στερνὰ ὠνομάστη.

Ἐγκρεμιζότουν! Ἄξαφνα, ἀπὸ ἕνα βράχο ἐπιάστη·
Τὸν ἔσριξε στὸ χέρι του σὰν ὁ νεκρὸς τὸ χῶμα
Καὶ κρεμασμένος ἔμεινε. Μ' ἀπ' τ' οὐρανοῦ τὸ δῶμα
Κάποιος ἀκούστηκε μεμιᾶς νὰ τοῦ φωνάξῃ: — Κάτου!
Ὁ κάθε ἥλιος γύρω σου θὰ σβύσῃ τὴ φωτιά του
Καταραμένε! — Κ' ἡ φρικτὴ ἐκείνη καταδίκη
Σκορπίστηκε κ' ἐχάθηκε στοῦ ἄπειρου τὴ φρίκη.
Χλωμὸς ἐκεῖνος κύτταξεν εἰς τῆς αὐγῆς τὸ χρῶμα.
Οἱ ἥλιοι βρίσκονταν μακριά, μὰ ἔλαμπαν ἀκόμα.
Κι' ὁ Σατανᾶς σηκώνοντας καὶ χέρια καὶ κεφάλι
Εἶπε: —Ψευτιά! —Κ' ἡ λέξι του, καθὼς ἐκεῖν' ἡ ἄλλη,
Ἔγεινε ὕστερα ψυχὴ τοῦ Ἰούδα τοῦ προδότη.

Σὰν ἕνα χάλκινο εἴδωλο, ἐκεῖ στὴν αἰωνιότη
Ἔμεινε ὀρθὸς στὸ βράχο του ἀκόμα χρόνους χίλιους,
Κυττάζοντας ἀδιάκοπα στοὺς μακρυσμένους ἥλιους.
Οἱ ἥλιοι πάντα ἦταν μακριά, μὰ ἔλαμπαν ἀκόμα.
Ὁ κερουνὸς τότ' ἔσκισε ὅλο τὸ οὐράνιο ζῶμα.
Ὁ Σατανᾶς ἐγέλασε, στὸ ἀστροπελέκι φτῶντας,
Καὶ ἡ μαυρίλα ποὺ πυκνὴ ἁπλώνωτουν πετῶντας
Ἀπὸ τρομάρα σείστηκε! Τὸ φύσημα αὐτὸ στερνά,
Μπῆκε, μὲ χρόνους καὶ καιροὺς, ψυχὴ τοῦ Βαρραβᾶ.

Ἐπέρασ' ἕνα φύσημα καὶ τὸν γκρεμίζει πάλι
Μέσα στὴ μαύρη σκοτινιά, μὲ πρῶτο τὸ κεφάλι.

Β'.

Τὸ πέσιμο ξανάρχισε.—Κατάμαυρος, ἀπαίσιος,
Τρύπιος μὲ τρύπαις φωτεραίς, ὁ οὐρανὸς ὁ ἐξαίσιος
Γεμάτος ἥλιους, ἔμενε στὰ ὕψη μακρυσμένος,
Ἐνῶ τὸ φῶς τρεμούλιαζε, κι' ὁ μέγας γκρεμισμένος,
Ὁλόγυμνος, ὁλάσκημος, βαρὺς ἀπ' τὸ ἔγκλημά του,
Ἔπεφτε, κ' ἔπεφτε γοργά, μὲ τὸ κεφάλι κάτου.
Κάτου, πιὸ κάτου πάντοτε σὲ χάος ποὺ δὲν τελειώνει·
Χωρὶς ποτὲ γιὰ ν' ἀραχτῇ νὰ βρῇ αὐτοῦ μιὰ μόνη
Πέτρα ἢ βράχο ἢ βουνό, νὰ πάψῃ ἐκεῖ τὸ δρόμο·
Μὸν νύχτα αἰώνια!... κ' ἔκλεισε τὰ μάτια του μὲ τρόμο.

Σὰν πάλε τὰ ξανάνοιξε, τρεῖς ἥλιοι εἶχανε μείνει,
Γιατ' ἡ μαυρίλα ἔφαγε τὴν καταστρὶαν ἐκείνη·
Οἱ ἄλλοι ἥλιοι χάθηκαν σβυμένοι.

Γ'.

Ἕνας βράχος
Ἀπ' τὸ σκοτάδι ξέβγαινε σὰν χέρι ἐκεῖ μοναχος.
Τὸν ἄρπαξε, κ' ἐπάψανε τὰ πόδια του νὰ πλένε.

Τότε τὸ ὃν τὸ φοβερό, ὁποῦ «Ποτὲ» τὸ λένε,
Ἐσυλογίστη, γέρνωντας στὰ χέρια τὸ κεφάλι.
Καὶ οἱ τρεῖς οἱ ἥλιοι, ἀπὸ μακρυά, σὰν ὀφταλμοὶ μεγάλοι
Ὅλο τὸν κύτταζαν, μ' αὐτὸς δὲν ἔστρεφε τὸ μάτι.
Ἡ ἔκτασις, ὁλόγυρα, γεννοῦσε τὴν ἀπάτη
Σὰν νὰ ἦταν κάμπος κάτου ἐδῶ, τὴν ὥρα ποὺ νυχτώνει
Καὶ λίγο λίγο σβύνεται τοῦ ὁρίζοντα ἡ ζώνη.
Μακριαὶς ἀχτίνες ἔγλυφαν τὰ πόδια τοῦ ἀνταρτη
Κι' ὁ ἴσκιος του ἁπλώνωτουν ἀτέλειωτο καταρτι.
Κάτου, τοῦ χάους οἱ κορφαὶς πηγαίναν φούγια χούγια.

Ἄξαφν' ἀπὸ ταὶς πλάταις του δυὸ τρομερὰ φτερούγια
Φυτρῶσαν, κ' ἐκατάλαβε πῶς τέρας εἶχε γένη.
Αἰσθάνθηκε πῶς μέσα του ὁ ἄγγελος πεθαίνει,
Καὶ κάπως τὸ λυπήθηκε! Κ' ἐνῶ τὰ δυὸ φτερά του
Μὲ ταὶς γυμναὶς μεμβράναις τους παγῶναν τὰ πλευρά του,
Ἐσταύρωσε τὰ χέρια του, κι' ἀσκώνωντας μεμία
Τὴ χαίτη, ὡς νὰ μεγάλωσε μέσα στὴν τιμωρία,
Μοναχος κεῖ στὴν ἄβυσσο, ὅπου τὸ πᾶν ἐχάθη,
Ἐστήλωσε τὰ μάτια του μὲς στῆς νυχτὸς τὰ βάθη.

Ἡ σκοτινιὰ ἡ σιγαλή, μὲ μαυρισμένα στήθη,
Ἐπήγαινεν αὐξάνοντας, καὶ ὁλουρανὶς ἐχύθη.
Καὶ πίσω ἀπὸ τὸ ὕστερο, τὸ μακρυνὸ ἀκρωτῆρι,
Σὰν νὰ εἶχαν σκισματιαὶς στὴν καταχνιὰ ξεσείρει.

Οἱ τρεῖς οἱ ἥλιοι ὅλοι μαζὶ τὴ λάμψι τους ἐχύναν
Ὅμοιοι μὲ ρόδαις πύριναις ποὺ ἀπ' ἓν' ἅρμα ἀπομείναν,
Ποὺ νὰ κατασυντρίφτηκε σὲ κάποια οὐράνια μάχη.
Ἀπ' τὴ μαυρίλα, τὰ βουνά, καθένα σὰν μία ράχη
Θωρακωτοῦ, ξεφύτρωναν. Κι' ὁ Σατανᾶς φωνάζει:
—Πάντα νὰ βλέπω θὰ μπορῶ! Λοιπὸν τί μὲ πειράζει!
Αὐτὸς γαλάζιον οὐρανὸ θὲ νάχῃ κ' ἐγὼ μαῦρο,
Μὰ δὲν θὰ πάω στὴν πόρτα του συχωρεσι γιὰ ναῦρω.
Ναί, τὸν μισῶ. Μοῦ φτάνουνε τρεῖς ἥλιοι. Τί μὲ μέλει
Ἂν ἐδῶ κάτου μ' ἔρριξε; Αὐτὸ εἶναι περγέλι!
Μισάω τσ' ἀχτίνες καὶ τὸ φῶς στὸν κόρφο τῆς γεένας!

Μὰ ἄξαφν' ἀνατρίχιασε· δὲν ἔμενε παρ' ἕνας.

Δ'.

Ἡ ἄβυσσος ἐχάνοτουν. Ὅλα ἦταν δίχως σχῆμα.
Ἡ σκοτινιὰ ὅλο ἀνέβαινε μὲ φουσκωμένο κῦμα.
Κ' ἔμοιαζε σὰν πλημμύρισμα, σὰν πνίξιμο, σὰν κάτι
Ποὺ ἤτανε κι ἐπέρασε, ποὺ ἦταν σιωπὴ καὶ ἀπάτη.
Κ' ἐδυσκολεύοσουν νὰ εἰπῇς, μέσα στὴ φρίκη ἐκείνη,

Αὐτὸ τὸ τρομοχάλασμα ποῦ λείψανο εἶχε μείνει
Κόσμου σβυμένου ἢ μυστηριοῦ, ἂν ἤτανε ἀνάρα
Καὶ τρικυμίας συφορά, ἢ νύχτα, ἢ θεία κατάρα.
Καὶ τ' ἀρχαγγέλου, φάντασμα τὰ μέλη του ἐγινῆκαν
Καὶ εἶπε: —Κόλασι! —Μ' αὐτὸ τὰ Σόδομα χτιστῆκαν.

Καὶ ἡ φωνὴ ἀπὸ ψηλά, ἀπάνου σὲ ξεφτέρια,
Ξανάειπε: —Ὅλα γύρω σου θὲ νὰ σβυστοῦν τ' ἀστέρια! —

Καὶ καθὼς ἄστρι ὅλο μεμιᾶς ὁ ἥλιος εἶχε γίνει.

Ε'.

Τὸ κάθε τί ἀκολούθαε σιγὰ σιγὰ νὰ σβύνῃ.
Ὁ ἀρχάγγελος τότ' ἔφριξε. ὁ Σατανᾶς φοβήθη!
Πρὸς τ' ἄστρο ποὺ ἐτρεμούλιαζε μισοσβυσμένο, ἐχύθη
Πηδῶντας ἀπὸ μιὰ κορφὴ ἀπάνου σὲ μίαν ἄλλη.
Κατόπι, ἂν καὶ τοὔφερναν μιὰ σιγασιὰ μεγάλη
Τῆς νυχτερίδας τὰ φτερά, ποὺ ἦταν τῆς τιμωρίας
Τὸ γνώρισμα, σὰν ὄρνεο ποὺ ἀσκώνεται μεμίας,
Φτερουγιαστὰ πετάχτηκε ἀπ' ἕνα βουνὸ σὲ ἄλλο,
Κατάδικος ποὺ ἔτρεχε σὲ κάτεργο μεγάλο.

Ἔτρεχε, πέτασε, φώναζε: —Ἄστρι χρυσό, καρτέρει!
Νὰ με! πετιοῦμαι πρὸς τὰ ἐσέ, τῆς ἐρημιᾶς μου ταῖρι!
—Ὦ, μὴ σβυστῆς! μοναχὸ μου 'δῶ κάτου μὴ μ' ἀφίσῃς!...
Καὶ σκούζοντας ἐδιάβαινε τῆς νεκρωμένης φύσης
Ταὶς λίμναις ταὶς ἀκίνηταις καὶ τ' ἀδειασμένα χάη,
Καὶ μὲς σὲ βάθη ἀτέλειωτα ξακλούθαε νὰ πετάῃ.

Ὡστόσο, τ' ἄστρο μίκρυνε κ' ἐγίνηκε μιὰ σπίθα.

Αὐτὸς πιὸ μέσα ἐχώνωτουν στὴν ἄπατη τὴ βύθα,
Κατρακυλιότουν, ρίχνοτουν στὴ νύχτα τὴ βαμμένη,
Λάσπινα ἀνέβηκε βουνὰ ποὺ ἔχουν κορφὴ βρεμμένη
Κι' ἄστατη βάσι σὲ λιμνιαὶς ὁποῦ βρωμοῦν λεβύθα,
Καὶ τρέμοντας ἐκύτταξεν ἐμπρός του.

Τώρα ἡ σπίθα
Ὡσὰν σημεῖο κοκκίνιζε στοῦ χάους τὴ μαυρίλα.

ς'.

Καθὼς σὲ κάστρο ἕνας σκοπὸς ἀπ' τῆς σκοπιᾶς τὰ ξύλα
Σκύφτει νὰ ἰδῇ, τὸ σούρουπο, κατὰ τὸν τοῖχο κάτω,
Σὰν μανιωμένος ἔσκυψε, μὲ στόμα ἀφροὺς γεμᾶτο,
Ἀπ' τὸ ψηλό του τὸ βουνό, φυσῶντας πρὸς τ' ἀστέρι,
Γιὰ νὰ τ' ἀνάψῃ ὡς κάρβουνο ποὺ ἐσβυόταν χέρι χέρι.
Ἀγκομαχιὸ τοῦ φούσκωνε τ' ἀγριεμένα στήθη·
Κι' αὐτὴ ἡ πνοὴ τοῦ ἡ φοβερὴ ποὺ ὁλόγυρά του ἐχύθη,
Ἔμεινε 'δῶ στὸν κόσμο μας καὶ τρικυμία λογιέται.
Τότε, σ' αὐτὸ τὸ φύσημα, ἀρχίνησε νὰ σειέται
Τοῦ σκοταδιοῦ ἡ ἔκτασις ἡ καταρχμωμένη·
Οἱ βράχοι ξετιναχτηκαν ποὺ ἦταν ἐκεῖ σπαρμένοι·
Τὸ χάος, κι' αὐτό, ὁλόφοβο, ἐβάλθηκε νὰ οὐρλιάξῃ:
—Ὦ Ἰεχωβά! ὦ Ἰεχωβά!—βοήθεια γιὰ νὰ κράξῃ·
Τὸ ἄπειρο ὅλο ἀνοίχτηκε ὡς νὰ ἦταν ξεσκισμένο.
Μονάχα τ' ἄστρι ἀπόμεινε σὰν πρὶν κοντοσβυσμένο.
Κι' ὁ Σατανᾶς, φωνάζωντας:-Μή, μὴ σβυστῆς! καρτέρει!-
Ξαναπετάχτηκε μ' ὁρμὴ μέσα στὸ μαῦρο ἀγέρι.
Καὶ οἱ παγωνιαίς, ἀνάκατα μὲ νύχταις ποὺ τοὺς μοιάζουν,
Ἐπέφταν χάμου σὰν θερειὰ ποὺ οἱ βρονταὶς τὰ σκιάζουν.
Καὶ οἱ ρουφοῦλοι τῆς καταχνιᾶς, κι' αὐτὰ τὰ μαῦρα βάθη,
Κατάσκυψαν περίτρομα μὴ το καθένα πάθῃ
Ἀπὸ τὸ τέρας τ' ἄγριο ποὺ ἀπάνου τους περνοῦσε
Ὡσὰν σαΐτα στὸ σκοπὸ—κι' ὅλο παρακαλοῦσε.

Κι' ἀπ' ὅταν ἔτσι νὰ διαβῇ τὸν εἶδεν ἀπ' ἐμπρός της
Ἡ χωνεμένη ἄβυσσος, ταράχτη ὁ λογισμός της
Καὶ μὲς στὸν κόρφο ἀτέλειωτος τῆς ἔμεινε ἕνας τρόμος.
Τόση σκιασμάρα ἔκανε ὁ φοβερὸς ὁ δρόμος
Ποὺ στὸ σκοτάδι ἔκοφτε, φριχτὴ καὶ μοναχή της.

Ἡ νυχτερίδα ἡ διάπλατη, στὴν αἰώνια φυλακή της.

Ζ'.

Δέκα χιλιάδες πέταξε χρόνια λαχταισμένα,
Μὲ τὸ λαιμό του τεντωτό, τὰ χέρια ἐμπρὸς γυρμένα,
Χωρὶς ποτὲ ν' ἀναπαυτῇ ἀπάνου σ' ἕνα βράχο·
Τ' ἄστρι φαινότουν κάποτε πῶς σβύεται κεῖ μοναχο,
Κ' εὐτὺς τοῦ τάφου ἡ ἐρημιὰ ἐπάγωνε τὸ δόλιο·
Ἀλλὰ καὶ πάλι λίγο φῶς, ὠχρό, χλωμὸ καὶ ἀσθόλιο
Ξανάφεγγε, κι' ὅλος χαρὰ ἔλεγε πάλι: —Ἂς τρέξω! —
Οἱ ἀγέριδες ὁλόγυρα πετοῦσαν κεῖ παρέξω.
Κ' ἐπροχωροῦσεν ἄπαυστα. Τὸ ἄπειρο δὲν σώνει!
Τὸ πέταμά του ἔφερνε γύρο ποὺ δὲν τελειώνει.
Ἡ νύχτα ἐκύτταζε φριχτὰ τὰ πόδια του ποὺ ἐφεῦγαν,
Κι' αὐτὸς ὡστόσο αἰσθάνοτουν ὡσὰν νὰ τοῦ ξεφεῦγαν
Μὲς ἀπ' τὸ σῶμα οἱ δύναμαις στὰ βάθη τῆς ἀβύσσου.
Τὸ κρύο:—Τρέμε! τοῦλεγε, καὶ ἡ νύχτα:—Βασανίσου!

Τέλος μία πέτρα ἐδιάκρινε μαύρη, βαθιὰ κεῖ πέρα,
Ποὺ ὅλη τὴν ἐκοκκίνιζε σὰν μι' ἀντηλιᾶς ἡμέρα.
Ὁ Σατανᾶς, σὰν ναυαγὸς ποὺ ἕνα στερνὸν ἀγῶνα
Κάνει γιὰ νἄβγῃ στὸ γιαλό, ὀπίσω ἀπ' τὸν ἀγκῶνα
Τέντωσε ἀκόμη τὰ φτερά, καὶ κατασυντριμμένος,
Πάτησε τέλος στὸν γκρεμὸ ποὺ ἔστεκε αὐτοῦ στημένος.

Η'.

Ὁ ἥλιος ἦταν πάντα ἐκεῖ, ποὺ μὲς στὸ χάος ἐσβυότουν.
Πνιγμένο μὲς στὴν καταχνιὰ ποὺ γύρω του ἐκυλιώτουν
Καὶ τὸν ἀέρα τοὔπερνε, τὸ ἄστρι ξεψυχοῦσε.
Ὁ στρογγυλὸς ὁ δίσκος του σβυστὰ λαμποκοποῦσε·
Καὶ στὴ σιωπὴ τὴν ἄπειρη, ταὶς φωτειναὶς πληγαίς του
Τοὔτρωγε λέπρα σκοτεινή. ποὺ ἔπνιγε ταὶς φωτιαίς του.
Κόσμου σβυμένου κάρβουνο, δαδὶ ποὺ ὁ Θεὸς φυσοῦσε,
Κάθε σκισιά του ἔδειχνε μία λάμψι ποὺ ἐψοφοῦσε·
Κ' ἐφαίνοτουν σὰν καύκαλο, ποὺ ἀπ' τῶν ματιῶν ταὶς τρύπαις
Τοὔβλεπες μέσα τὴ ψυχή. Ὡσὰν φτερὰ ἀπὸ γύπες,
Φλόγαις μακριαὶς καὶ ἄσταταις ἐξεπηδοῦσαν ἔξω
Ἀπ' τὰ βαθιὰ τὰ σπλάγχνα του, καὶ τό 'γλυφαν ἀπέξω
Ὅμοιαις μὲ πύρινα σπαθιὰ ὁποῦ ψηλὰ πετιοῦνταν,
Καί, καθὼς μέσα σ' ὄνειρο, μ' ἄκρα σιωπὴ ἐσβυοῦνταν.
Τ' ἀστέρι ὅλο ἐμαύριζε. Ὁ ἀρχάγγελος λεχάζει,
Καὶ ἄφωνος, δίχως πνοή, στέκει καὶ τὸ κυττάζει.

Κ' ἐνῶ πικρὰ τὸ κύτταζε, τὸ ἔβλεπε πῶς πάει!
Πότε καὶ πότε βάνοτουν τ' ἀστέρι νὰ ξερνᾷ
Μὲς ἀπὸ μαῦρα στόματα, στὴ σκοτεινὴ κρυάδα,
Φωτιᾶς ποτάμια καὶ καπνοὺς καὶ βράχους, ποὺ ἡ μαυράδα
Ὁλόφωτους παράστενε, καὶ ὄρη φλογισμένα·
Ὡσὰν ὁ γίγαντας αὐτός, ποὺ αἰσθάνοτουν χαμένα
Γι' αὐτὸν καὶ φῶς καὶ ὕπαρξι, νἄθελε, προτοῦ σβύσῃ,
Τὴ νύχτα ποὺ τὸν ἔπνιγε κατάμουτρα νὰ φτύσῃ.
Ὁλόγυρά του ἡ ἔκτασις καὶ ὁ θόρυβος καὶ ὁ χρόνος
Καὶ κάθε σχῆμα καὶ ἀριθμός, σὰν νὰ ἦταν ἕνας μόνος.
Ἔγειναν ἄφαντα, βουβά, μέσα στὸ χάος πνιγμένα
Ὁποῦ τὸ πᾶν στὰ στήθια του ἔκλεισε τ' ἀδιασμένα.
Καὶ τὸ Μηδὲν σὰν φάντασμα μὲς ἀπ' τὰ βάθη ἐβγῆκε.

Ἀπὸ τ' ἀστέρι ἄξαφνα, ὡσὰν αὐτὸ νὰ βρῆκε
Μεμιᾶς μιὰν ὕστερη φωνὴ πεθαίνοντας νὰ βγάλῃ,
Πετάχτηκε μεσουρανὶς λαμπρότατη, μεγάλη
Θειάφινη φλόγα ποὺ ἔφεξε χίλιαις μορφαὶς πρὶν μαυραις,
Καί, ἀπέραντη, ἐφώτισε, στῆς σκοτινιᾶς ταὶς λαύραις,
Τοὺς θόλους κεῖ τοῦ ἄπειρου. Κάθε γωνιὰ ποὺ κάνει
Μ' αὐτὸ ἡ νύχτα ἡ ἄφωτη, ξεβγῆκε ἐμπρὸς κ' ἐφάνη.
Ὁ Σατανᾶς, λεχάζοντας, περίτρομος, χαμένος,
Καὶ μὲ τὰ μάτια του θολὰ σὰν νὰ ἦταν θαμπωμένος
Ἀπὸ τὴ λάμψι, ἐχύπησε φτερὰ μαζὶ καὶ χέρια.
Κι' ἀπελπισμένος φώναξε:-Ὦ! σβύεται νὰ! στὰ αἰθέρια!

Κι' ὁ ἀρχάγγελος κατάλαβε πῶς ὅμοιος μὲ καράβι
Ποὺ καταπίνει ἡ θάλασσα, κι' αὐτὸς τώρα εἶχε λάβῃ
Πνιγμένου τέλος μὲς σ' αὐτὰ τὰ μαῦρα κ' ἔρμα βάθη.
Κ' ἔστριψε νύχια καὶ φτερά! Καὶ ὁ ἥλιος πάει, ἐχάθη!

Θ'.

Μὰ κεῖ ψηλὰ στοὺς οὐρανοὺς, στῆς ἄβυσσου τὰ χείλια,
Ἀπ' τ' ἀρχαγγέλου τὰ φτερὰ ἕνα φτερὸ ἀπ' τὰ χίλια
Εἶχε ἀπομείνῃ καὶ ἀγνὸ καὶ ἄσπρο ἐσπαρταροῦσε.

Ὁ ἄγγελος ποῦ στὸ μέτωπο ἡ Ἀυγὴ τὸν ἐφιλοῦσε,
Τό εἶδε καὶ λέει, ὡς τό 'πιασε, στὸν Θρόνο ἐκεῖ γερνῶντας:
—Κύριε, Κύριε, νὰ πάῃ κι' αὐτὸ στὴν ἄβυσσο πετῶντας;—
Ὁ Σαβαὼθ τότ' ἄρησε ταὶς ἔγνοιαις του στὴ μέση
Καὶ εἶπε :—Ὄχι, μὴν πετᾶς ὅ,τι δὲν ἔχει πέση.

Σπηλιαὶς καιρῶν ποῦ πέρασαν, θόλοι χρονῶν ποῦ πᾶνε
Σκοταδεροὶ καὶ ἀμέτρητοι σὰν αἰῶνες ποῦ κυλᾶνε·
Κύκλοι ποῦ ἤσαστε πρὶν βγῇ ὁ ἄνθρωπος, καὶ γᾶη
Καὶ οὐρανοὶ καὶ κόσμε σύ, ὁποῦ σὲ κατοικάει
Κάθε εἶδος ζῶο θαυμαστό· μαυρίλα ποῦ σκεπάζεις
Πίσω ἀπ' τοῦ Ἀδὰμ ταὶς ὕπαρξαις κι' ὅλαις ταὶς κατα-
[γνιάζεις,
Νὰ σᾶς διαβάση ποιὸς μπορεῖ, γᾶη, σκοτίλα, αἰῶνες ;
Ὁ σπουδασμένος ποῦ περνᾷ σὲ ζέσταις σὲ χειμῶνες
Ξεπάδυτος γιὰ σεβασμὸ γι' Αὐτὸν ποῦ εἶναι κρυμμένος,
Ψάχνει στὰ βάθη τῶν καιρῶν, κι' ὡχρός, καμπουριασμένος,
Ζητεῖ μακρύτερα νὰ ἰδῇ ἀπ' ὅταν τὰ θηρία
Τὰ φοβερὰ ἐζούσανε κι' ἀπ' ὅ,τι ἡ ἀστρονομία
Τοῦ λέει· καὶ πασπατεύοντας, φτάνει σὲ ὑποθέσεις.
Καὶ βρίσκει—ἀνασηκώνωντας χρόνων βαθειῶν ταὶς δέσεις
Καὶ ψηλαὶς στίβαις ἡμερῶν καὶ γᾶη καὶ κόσμων ζώναις—
Αἰῶνες μεγάλους πῶθαψαν γίγαντες ἄλλοι αἰῶνες.
Ἔτσι ἀγρυπνῶντας ὁ σοφὸς στέκεται καὶ γυρεύει,
Κ' ἔχει μία ἀχτίνα μέσα του τοῦ χάους ποῦ ἀνασκαλεύει.

Β Γ. ΣΤΕΦΕΛΙΔΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Τὸ ἐπισφαλὲς τῆς δι' ἠλεκτρισμοῦ θανατώσεως.

Πρὸ ἐτῶν ἤδη εἶχεν ἐκφρασθῆ ὁ Γάλλος φυσιολόγος δ' Ἀρσονβάλλ περὶ τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς ἠλεκτρικῆς θανατώσεως, ἐσχάτως δὲ ὑπέβαλεν εἰς τὴν βιολογικὴν ἑταιρίαν τῶν Παρισίων ὑπόμνημα περὶ ἐργασίας ἐκτελεσθείσης εἰς τὸ ἐν Λυὼν ἐργαστήριον τοῦ καθηγητοῦ Λα Κασσάνιε ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Βιράνδ, δι' ἧς ἐξαντλεῖται σχεδὸν τὸ θέμα περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἰσχυρῶν ἠλεκτρικῶν ρευμάτων ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ζωϊκοῦ ἐν γένει ὀργανισμοῦ. Ἡ ἐν λόγῳ μονογραφία ἐπικυροῖ πληρέστατα τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ δ' Ἀρσονβάλλ ὅτι ἡ δι' ἠλεκτρισμοῦ θανάτωσις εἶνε περίπλοκος, βάρβαρος καὶ ἐπισφαλὴς μέθοδος. Ὡς ὁ δ' Ἀρσονβάλλ, δὲν κατώρθωσε καὶ ὁ Βιράνδ νὰ φονεύσῃ μετ' ἀσφαλείας ἀτυχῆ τινα κόνικλον καὶ ὅταν ἀκόμη μετεχειρίσθη μηχανὴν Φεράντη παρέχουσαν ρεῦμα 2500 Βόλτ καὶ 20 Ἀμπέρ. Πολλάκις ἐνόμισε ὅτι ἐφόνευσε τὸ ζῶον, πάντοτε ὅμως ἐδυνήθη εἰς τοιαύτην περίπτωσιν νὰ τὸ ἐπαναφέρῃ πάλιν εἰς τὴν ζωὴν διὰ τεχνητῆς ἀναπνοῆς. Αἱ ἐν Ἀμερικῇ διὰ θανατικὰς ἐκτελέσεις χρησιμοποιηθεῖσαι μηχαναὶ ἦσαν ὀλιγώτερον ἰσχυραί, διότι ἔδιδον ρεῦμα μόνον 1500 Βόλτ. Εἰς τὰ ἐργοστάσια Γραμμ εἶχεν ὁ δ' Ἀρσονβάλλ, κατὰ τὸ 1888, εἰς τὴν διάθεσίν του μηχανὰς παρεχούσας ρεῦμα 8000 Βόλτ, ἀλλὰ καὶ αὗται δὲν ἐφόνευον ἀσφαλῶς. Ὁ δ' Ἀρσονβάλλ λέγει ὅτι ἐζήτησε παρὰ τῶν Ἀμερικανῶν ἰατρῶν νὰ ἐφαρμόσωσι τεχνητὴν ἀναπνοὴν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν, ἀλλ' οὗτοι δὲν εἰσήκουσαν τὴν πρόσκλησίν του, τοὐναντίον μάλιστα προβαίνουσι πάντοτε εἰς νεκροτομίαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν. Τὰ πειράματα ἀποδεικνύουσι σήμερον ὅτι ἡ νεκροτομία εἶνε ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς δι' ἠλεκτρισμοῦ θανατικῆς ἐκτελέσεως.

Ρ'

ΦΙΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἀγαπητέ μου,

Δὲ θυμοῦμαι ποῦ καὶ ποιὸς ἀρχαῖος περιγράφει τὴν ἄνοιξη· περιγραφὴ σὲ δυὸ τρία λογάκια μόνο· μόλις φάνηκε τὸ ἔαρ, λέγει, ἀκταὶ πᾶσαι ἐγέλασαν· καὶ τίποτε περισσότερο· σωστὰ σωστὰ τὴ φράσι δὲν τὴ θυμοῦμαι, θυμοῦμαι ὅμως ἐκεῖνο τὸ ἀμίμητο, τὸ ὑψηλότατο ἐγέλασαν. Μέσα 'ς τὴ μιὰ τὴ λέξι αὐτὴ πῆρε κ' ἔκλεισεν ὅλη τὴν ὀμορφιὰ τῆς ἄνοιξης, καὶ τὴ βλέπουμε μὲ ὅ,τι ἔχει ἐκφραστικώτερο καὶ μαζὶ μὲ ὅ,τι ἔχει ἀνέκφραστο μέσα στὴ λέξι αὐτή, χωρὶς καμμιὰ λεπτομέρεια, χωρὶς στολίδια καὶ παραγεμίσματα, καθὼς βλέπει ὁ ποιητὴς ὁ Γάλλος

l' infini dans un regard de femme
Et toute la nature en fleur dans un baiser.

Κάθε ἄλλη ζωγραφιὰ μπροστά της δὲν ξέρω πῶς μοῦ φαίνεται πεζή! Αὐτὸ τὸ ἐγέλασαν εἶνε γιὰ νὰ τὸ χαροῦν ὅλοι ὅσοι τρελλαίνονται τώρα γιὰ τὴν ποίηση τὴ λεγομένη suggestive· *τὴν ποίηση ποῦ δὲ μᾶς τὰ λέει ξάστερα τὰ πράγματα, ἀλλὰ μᾶς κάνει νὰ τὰ αἰσθανθοῦμε, καὶ εἶνε μουσικὴ λαλοῦσα. Οἱ καϋμένοι οἱ ἀρχαῖοι! Ὅμως ἔλα ποῦ δὲ μπορῶ νὰ ξεχάσω καὶ τοὺς νέους! Ἔτυχε νὰ διαβάσῃς τὸ ποιηματάκι τοῦ Σουλλὺ Πρυντὼμ «Προσευχὴ στὴν Ἄνοιξη;»* Toi qui fleuris ce que tu touches . . . *Ἀλλὰ καλλίτερα νὰ σοῦ τὸ ἰπῶ ρωμαΐκα· τόσες φορὲς τὸ διάβασα καὶ τὸ ξεσκάλισα ποῦ τὸ θαρρῶ δικό μου· στὴ δική μας τὴ γλῶσσα τὸ λέω πάντα μὲ τὸ νοῦ μου, σαὐτὴν ἄκουσέ το :*

«Ἐσὺ ποῦ κάνεις ν' ἀνθῇ ὅ,τι ἀγγίζεις, ποῦ ξανανιώνεις μέσα στὰ δάση τὰ γέρικα τὰ δέντρα, ποῦ φέρνεις τὸ χαμόγελο σ' ὅλα τὰ στόματα, καὶ τὴ ζωὴ σ' ὅλες τὲς καρδιές!

«Ἐσὺ ποῦ κάνεις τὴ λάσπη περιβόλι, σπέρνεις χρυσάφι καὶ πετράδια σ' ὅλα τἀπορρίματα, κι ἀκόμα καὶ τὰ μακελειὰ μὲ φῶς τὰ στεφανώνεις!

«Ὦ Ἄνοιξη! τώρα ποῦ ἡ ἀγάπη βασιλεύει, τώρα ποῦ κι αὐτὸ τὸ μνῆμα ὠμορφαίνει, καταπράσινο ἀπέξω, κάμε νὰ ξανανιώσουν πέρα ὡς πέρα κ' οἱ νεκροί!

«Ὦ τῆς ἀγάπης ὥρα! γι' αὐτοὺς μόνο στὸν κόσμον ἂς μὴ μένῃς ἀνώφελη, μὰ κάμε νὰ φυτρώσῃ μέσα στὸ μνῆμα τους ἡ θεία ἐλπίδα τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς!»

Πάντα ἔνοιωσα ξεχωριστὴ συμπάθεια στοὺς στίχους τοῦ Σουλλὺ Πρυντώμ, γιατ' εἶνε φιλόσοφος ποιητής, δηλαδὴ μεγάλος ποιητής. Ὡραῖο ποίημα! Γνωρίζω ἓν' ἄλλο ὡραιότερο, κατὰ τὴ γνώμη μου· εἶνε τὸ «Παράπονο Πεθαμένης» τοῦ δικοῦ μας τοῦ Μαρκορᾶ. Καὶ τὸ Φράγκο καὶ τὸν Ἕλληνα ἡ ἄνοιξη τοὺς ἐμπνέει· ὁ πρῶτος φαντάζεται σὰν ἕνα ὄνειρο ὑψηλό, σὰν ἕνα θαῦμα: μὲ τὴν παντοδύναμη πνοὴ τῆς Ἄνοιξης νὰ ξαναζήσουν οἱ νεκροί· γιὰ τὸ δεύτερο τὸ ὄνειρο αὐτὸ εἶνε πρᾶγμα· ὅταν λάμπ' ἡ ἄνοιξη, λάμπ' ἡ ζωὴ γιὰ ζωντανοὺς καὶ γιὰ πεθαμένους· ὅταν ὁ Ἀπρίλης χύνεται, τὸν αἰσθάνονται κ' οἱ νεκροὶ βαθειὰ στὰ μνήματα. Θάνατος δὲν ὑπάρχει πουθενὰ στὸ Σύμπαν :

Κόσμε ὡραῖε μὲ πόση λάβρα
Σ' ἔχω τώρα στὴν καρδιά!
Τ' Ἀπριλιοῦ σου ἀκούω τὴν αὔρα
Καὶ στὸ λάκκο μου βαθυά.

Ἀνώτερος βαθμὸς ὕψους ποῦ φανερώνεται στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη, στὰ δημοτικά μας τὰ τραγούδια καὶ σὲ στίχους ποιητῶν σὰν ὁ Μαρκορᾶς. *Ο ΦΙΛΟΣ ΣΟΥ.*

ΑΝΑ ΤΟ ΑΣΤΥ

Παρὰ τοῖς συγχρόνοις οἱ ἔξοχοι ἰατροὶ ἀποκτῶσι τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ ἀπέραντον δόξαν. Οἱ ἄνθρωποι φροντίζουσι καὶ ἀγαπῶσι τὴν σωματικὴν αὐτῶν εὐεξίαν περισσότερον πάντοτε τῆς διανοητικῆς, οἱ δὲ κατέχοντες τὸ μυστήριον τῆς διατηρήσεώς της, λαμβάνουσι τὴν πρώτην καὶ καλλίστην θέσιν εἰς τὰς καρδίας των. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρετηρήθη καὶ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου Ἀρεταίου. Σπανίως ἐξεδηλώθη εἰλικρινέστερον καὶ πανδημότερον πένθος, ὅσον κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ διαπρεποῦς χειρουργοῦ. Ὁ λαός, ὁ ἀληθὴς λαὸς ἦγεν αὐτό. Αἱ ἐπιβεβλημέναι τιμαὶ καὶ αἱ ψευδεπιδείξεις, αἱ συνήθεις κατὰ τὰς κηδείας τῶν πλουσίων, τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἐπισήμων, ὑπεχώρησαν. Ἔβλεπες δὲ χιλιάδας ἀνθρώπων, παντοῦ ὅθεν διήρχετο ὁ νεκρὸς ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἡ διὰ μαχαίρας ὡπλισμένη χεὶρ ἀπέτρεψε τοσάκις ἀπ' αὐτοῦ τὸν θάνατον, μὲ ὀφθαλμοὺς δακρυσμένους, μὲ τὴν καρδίαν μεστὴν εὐγνωμοσύνης. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπὶ τοῦ φερέτρου του κατατεθέντων στεφάνων δὲν ἀπετέλουν ἐκπλήρωσιν τύπου ἁπλοῦ. Ἡ κατάθεσις μάλιστα ἑνὸς ἐξ αὐτῶν συνεκίνησε μέχρι δακρύων τοὺς σοβαροὺς παρευρισκομένους. Τὸν ἔφερε τὴν πρωΐαν νέος πτωχός, χωλός, σύρων μετὰ κόπου τὴν ξυλίνην του κνήμην, καὶ τὸν κατέθεσεν ἄνευ προσφωνήσεως, βρέχων αὐτόν, διὰ δακρύων θαλερῶν, ὡς ἐὰν ἤθελε πρὸ τοῦ πλούτου τῶν ἄλλων νὰ τον στολίσῃ δι' ἀδαμάντων. Καὶ ἦτο πλήρης θερμῆς εὐγνωμοσύνης ὁ καλὸς νέος, τοῦ ὁποίου μόνον διὰ τῆς δεξιότητος τοῦ χειρουργοῦ εἶχε σωθῇ ἡ ζωή, κινδυνεύουσα ἐκ σφαίρας τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει εἰς τὸν πόδα κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 14 Ὀκτωβρίου. Εἶνε ὑποδηματοκαθαριστὴς καὶ ὀνομάζεται Χρῆστος Βασιλείου.

✣

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὡραία διαθήκη τοῦ Ἀρεταίου πόσῳ καλὴν ἔκαμεν ἐντύπωσιν καὶ πῶς ἐπέτεινε τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐλογίας τοῦ κόσμου! Ἡ μεγάλη περιουσία, τὴν ὁποίαν συνήγαγε κατὰ τὸ διάστημα τῆς εὐεργετικῆς ζωῆς του ὁ ἐπιστήμων, ἐκτὸς τῶν κληροδοτημάτων τὰ ὁποῖα ὑπηγόρευσε τὸ συγγενικὸν φίλτρον καὶ ἡ εὐγνώμων ψυχή, ἐπιστρέφει πάλιν πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ διατίθεται ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς Ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἐθεράπευε. Καθιστᾷ διαγώνισμα ἰατρικὸν καὶ ἱδρύει μεγάλην Χειρουργικὴν κλινικὴν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του Ἑλένης. Οἱ πλούσιοι, οἱ γενναίως ἀμείβοντες τὰς πρὸς αὐτοὺς ὑπηρεσίας τοῦ ἰατροῦ, κατέθετον οὕτω τὸν ἔρανόν των εἰς ἀσφαλὲς ταμεῖον, προωρισμένον μίαν ἡμέραν νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τῶν πτωχῶν καὶ ὄχι ὀλίγον νὰ προαγάγῃ παρ' ἡμῖν τὴν Ἐπιστήμην, τὴν ἔχουσαν ἔργον φιλάνθρωπον τῆς ζωῆς τὴν διάσωσιν . . .

✣

Πέντε ἄγνωστοι, θηριώδεις κακοῦργοι καὶ ἀπαίσιοι, ἀλλ' ἄγνωστοι δυστυχῶς ἀκόμη, κατετάραξαν ἐπὶ δύο νύκτας τὴν πόλιν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπέπεσαν ὡς θύελλα. Καὶ τὴν μὲν προηγουμένην νύκτα ἀνήρπασαν ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τοῦ συζύγου της ἔκ τινος παρὰ τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Λαυρίου οἰκίας, καὶ ἀπαγαγόντες αὐτὴν μακράν, τὴν ἔβλαψαν, τὴν ἐλήστευσαν καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τὴν ἀφῆκαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν σύζυγον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπεγνωσμένη ἀντίστασις δὲν ἐδυνήθη νὰ την σώσῃ. Τὴν ἑπομένην δέ, ἐνοικιάσαντες ἀπὸ τὸ ἀπόγευμα τὴν ὑπ' ἀριθ. 6 ἅμαξαν, ἀφ' οὗ κατεπόνησαν τοὺς ἵππους, τρέχοντες ἐπὶ ὥρας ἀπὸ τὰ Πατήσια εἰς τὰ Σεπόλια καὶ ἀπὸ τὰ Σεπόλια εἰς τὴν Κολοκυνθοῦν, ἐπέβαλον εἰς τὸν ἁμαξηλάτην νὰ τους ὁδηγήσῃ εἰς τὸ Μενίδι. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἠρνήθη, εἰς ἀπάντησιν δὲ οἱ 5 ἄγνωστοι τῷ κατήνεγκον τραύματα διὰ μαχαίρας — 14 ἐν ὅλῳ ἂν ἀγαπᾶτε, — τὸν ἀφῆκαν ἡμιθανῆ, τὸν ἐλήστευσαν καὶ ἀπῆλθον ἀνενόχλητοι. Κανένα δὲν ἠδυνήθη νὰ συλλάβῃ ἡ Ἀστυνομία ἐκτὸς τῆς ἁμάξης ὑπ' ἀριθ. 6 τὴν ὁποίαν εὗρεν ἀδέσποτον καθ' ὁδὸν εἷς κλητὴρ καὶ ὡδήγησε θριαμβευτικῶς εἰς τὸ τμῆμα . . . Παράδοξα πολὺ παράδοξα πράγματα καὶ τὸ λυπηρότερον εἶνε ὅτι δὲν τἀναγράφουσιν αἱ ἐφημερίδες τῆς 1ης Ἀπριλίου.

✣

Αὐταί, κατὰ τὸ ἀπαράβατον ἔθος, ἀνέγραψαν ἄλλα καὶ ἄλλα κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ψεύδους. Ἡ ἅμιλλα τῶν δημοσιογράφων συνίσταται εἰς τὸ ποῖος θὰ εἴπῃ τὸ παραδοξότερον ψεῦμα καὶ συγχρόνως κατὰ τὸν μᾶλλον πιστευτὸν τρόπον ὥστε νὰ πέσωσιν ὅσῳ τὸ δυνατὸν περισσότεροι ἀναγνῶσται θύματα τῆς παιδιᾶς. Φέτος, ἂν εἶνε ἀληθῆ τἀναγραφέντα, ἡ Ἀκρόπολις κατήγαγε σωστὸν πρωταπριλιάτικον θρίαμβον. Ἐδημοσίευσεν ὅτι ἐκομίσθη ἐκ Χαλκίδος ἄγαλμα Ἑρμοῦ, ἐξαισίας τέχνης — καὶ τὸ περιέγραφε λεπτομερῶς, — ἀνελκυσθὲν διὰ τῆς βαθοκόρου καὶ ὅτι κατετέθη εἰς τὸ Κεντρικὸν Μουσεῖον. Πρῶτον καὶ σημαντικώτατον θῦμα τῆς εἰδήσεως ἔπεσεν αὐτὸς ὁ κ. Πρωθυπουργός, ὁ ὁποῖος ἔσπευσεν εἰς τὸ Μουσεῖον διὰ νὰ ἴδῃ τὸ θαῦμα τῆς Τέχνης· μετ' αὐτὸν ὁ κ. Βικέλας, ἐπανελθὼν κατ' αὐτὰς ἐκ Παρισίων, καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πλεῖστοι ὅσοι φιλάρχαιοι. Ὁ ἀνταποκριτὴς τῶν Καιρῶν τοῦ Λονδίνου κ. Μπάουερς ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας νὰ ζητήσῃ πληροφορίας καὶ νὰ τηλεγραφήσῃ τὴν σημαντικὴν εἴδησιν εἰς τὸ παγκόσμιον φύλλον. Ἀλλ' ὅταν τῷ εἶπον ὅτι εἶνε πρωταπριλιά,

— Πῶς! ἀνέκραξε, σήμερα ἔχουμε 13 Ἀπριλίου!

Ὁ καλὸς εὐρωπαῖος ἦτο ὁ μόνος δικαιολογημένος διὰ τὴν εὐπιστίαν του . . .

✣

Ἐπιτήδειος λωποδύτης ἐν Πειραιεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ τελευταίου ὁριμέος ψύχους ἀφαιρέσας ἓν ἐφάπλωμα, συνελήφθη. Ὁμολογήσας δὲ τὴν πρᾶξίν του ἐδικαιολογήθη ὡς ἑξῆς.

«Ἐκρύωνα, κὺρ Ἀστυνόμε καὶ παρὰ νὰ χαθῇ ἕνας ἄνθρωπος, εἶπα, δηλαδὴ τοῦ λόγου μου, καλήτερα νὰ χαθῇ ἕνα πάπλωμα».

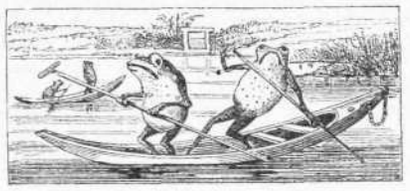

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Κοινὴ ἰδέα ὑπῆρξεν ἀείποτε ὅτι τὸ τυρίον εἶνε πολύτιμον βοηθητικὸν εἰς τὴν πέψιν, καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀναλλοίωτον ἔθιμον τῆς συμπληρώσεως τοῦ δείπνου μὲ τεμάχιον τοῦ εὐαρέστου τούτου ἐδέσματος. Ἐκ τῶν προσφάτων ὅμως δοκιμῶν Γερμανοῦ τινος χημικοῦ ἐξήχθη, ὡς φαίνεται, ὅτι ὁ τυρὸς δὲν ἔχει τὰς ἀρετὰς αἵτινες τῷ ἀπεδόθησαν ὡς πρὸς τοῦτο. Ὁ χημικὸς οὗτος ἔθεσε διάφορα εἴδη τυροῦ εἰς τεχνικὸν πεπτικὸν ἐνζυστόν, μεταξὺ τῶν συστατικῶν τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ μεγάλη ἀναλογία προσφάτου γαστρικοῦ ὀποῦ. Τὰ διάφορα ἤδη τοῦ τυροῦ ἐχρειάσθησαν ἀπὸ τέσσαρας ἕως δέκα ὥρας ὅπως διαλυθῶσι, καὶ ἐπειδὴ σύνηθες γεῦμα χωνεύεται ἐντὸς τεσσάρων ἢ πέντε ὡρῶν, φαίνεται ὅτι ὁ τυρὸς παρεμποδίζει μᾶλλον ἢ βοηθεῖ τὴν πέψιν.

— Ἡ ἀπρόσεκτος τροφός, ἥτις ἀφήνει ἢ λικνάμαξαν, ἢ κινητὴν κούνιαν μὲ τὸ βρέφος ἐπ' αὐτῆς, ἀνεπιτήρητον, καὶ μάλιστα ἐν ἡμέρᾳ ἀνεμώδει, εἶνε ὑπεύθυνος διὰ πολλὰ θλιβερὰ συμβάματα. Ἀπόπειρα πρὸς πρόληψιν τοιούτων συμφορῶν ἐγένετο διὰ τοῦ ἀσφαλοῦς λικναμάξου, τὸ ὁποῖον εἰσήχθη νῦν ὑπό τινος ἐργοστασίου τοῦ Λονδίνου. Ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ τροχηλάτῳ ὑπάρχει μάνδαλόν τι τὸ ὁποῖον συνέχει τοὺς τροχούς, ἐκτὸς ἐὰν ἡ λαβὴ τοῦ τροχηλάτου ὠθεῖται ἀπὸ τὸ πρόσωπον τὸ ἔχον τὴν ἐπιστασίαν, ὁπόταν οἱ τροχοὶ ἀπολύωνται. Ἐγγὺς τῆς λαβῆς ὑπάρχει μοχλός τις, ὅστις κρατεῖται ὑπὸ τῆς τροφοῦ ὁμοῦ μὲ τὴν λαβήν, τοῦ κάτω ἄκρου τοῦ μοχλοῦ συνεχομένου μὲ ἐν λωρίον τὸ ὁποῖον περιβάλλει τύμπανόν τι προσηρτημένον εἰς τὸν ἄξονα τῶν ὀπισθίων τροχῶν. Διὰ τῆς προσαρμογῆς τοῦ λωρίου τούτου περὶ τὸ μικρὸν τύμπανον, οἱ τροχοὶ πράγματι μανδαλοῦνται, καὶ τὸ λικνάμαξον δὲν δύναται νὰ κινηθῇ.

— Εἰς τὴν Νότιον Ἀφρικὴν εὑρέθησαν διὰ πρώτην φορὰν ἀδάμαντες τὸ 1867. Ἔκτοτε ἐξήχθησαν ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου πλέον τῶν 50 ἑκατομμυρίων καρατίων τοῦ πολυτίμου τούτου λίθου, ἀξίας ὡς ἔγγιστα 70 ἑκατομμυρίων ἀγγλικῶν λιρῶν. Ἡ μεγάλη αὕτη ποσότης ζυγιζομένη θὰ εἶχε βάρος 10 τόννων, συσσωρευομένη δὲ θὰ ἐσχημάτιζε πυραμίδα ἔχουσαν ὕψος 6 ποδῶν καὶ βάσιν ἐννέα ποδῶν τετραγωνικῶν.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογικά.

Ἡ «Νέα Ἡμέρα» τῆς Τεργέστης ἀπήντησεν ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτῆς φύλλῳ δι' ἐκτενοῦς ἐπιστολῆς εἰς τὰ περὶ γλώσσης γραφέντα ὑπὸ τοῦ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ· εἰς τὴν ἐπιστολὴν δὲ ταύτην ἀνταπήντησεν εἰς δύο συνεχῆ φύλλα ἡ «Ἀκρόπολις».

— Διατρίβει παρ' ἡμῖν ἀπό τινων ἡμερῶν ὁ γερμανὸς γλωσσολόγος Μάγερ, γνωστὸς διὰ τὸ μέγα αὐτοῦ ἀλβανικὸν λεξικὸν καὶ τὰς μελέτας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γλώσσης τῶν λαῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου. Ὁ κ. Μάγερ θὰ παραμείνῃ ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἐν Ἀθήναις, συλλέγων ὑλικὸν πρὸς μελέτην τῶν διαφόρων διαλέκτων τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης. Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ δημοσιογράφου ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς καθαρευούσης, ὁ κ. Μάγερ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν εἶνε οὔτε Ψυχαριστὴς οὔτε Κοντιστὴς καὶ ὅτι ἀκολουθεῖ μέσην τινὰ ὁδόν, φρονῶν ὅτι ἡ νεοελληνικὴ θὰ διαπλασθῇ καὶ θὰ πλουτισθῇ διὰ τῶν ἀρχαίων μὲν λέξεων, διὰ τῶν νέων δὲ τύπων. Σπουδαίαν ἔλλειψιν τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης θεωρεῖ τὴν περίφρασιν τὴν ἀντικαταστήσασαν τὴν χρῆσιν τῆς ἀρχαίας ἀπαρεμφάτου, συντόμου τρόπου ἐκφράσεως, τὸν ὁποῖον ἔχουν ὅλαι αἱ σημεριναὶ γλῶσσαι, ἐκτὸς τῆς ἀλβανικῆς, τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἡμετέρας, φρονεῖ δὲ ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον ἂν ἐν τῷ γραπτῷ τοὐλάχιστον λόγῳ κατωρθοῦτο ἡ χρῆσις τῆς ἀπαρεμφάτου.

— Ὁ μέγας ἐξερευνητὴς τῆς Ἀφρικῆς Στάνλεϋ, καταγίνεται ἤδη συγγράφων διὰ παιδία Παραμύθια καὶ Διηγήματα, τὰ ὁποῖα ἤκουσεν ἐκ στόματος τῶν ἀγρίων κατὰ τὰς περιηγήσεις του.

Ἐπιστημονικά.

Τὰ χειρόγραφα τοῦ Θεοδώρου Ἀρεταίου, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς διαθήκης του κληροδοτεῖ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον εἶνε ταῦτα: 1) Χειριστικὴ τελείως ἐξειργασμένη, ὡς ἐδίδασκεν αὐτήν, 2) Τὸ γενικὸν μέρος τῆς χειρουργικῆς παθολογίας καὶ 3) Πλουσία καὶ ποικίλη συλλογὴ ἱστορικῶν ἀσθενῶν, ὑποστάντων ἐγχειρήσεις.

— Ὁ διάσημος χειρουργὸς Βίλλροτ ἔπεμψεν ἐκ Βιέννης τὸ ἑξῆς συλλυπητήριον τηλεγράφημα, πρὸς τὸν ἰατρὸν κ. Κ. Λάμπρον, ἀγγείλαντα αὐτῷ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρεταίου. «Συμμερίζομαι ἐγκαρδίως τὴν πικρὰν ἀπώλειαν, ἣν ὑπέστη τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐξόχως ὑπ' ἐμοῦ ἐκτιμωμένου συναδέλφου καὶ φίλου. — *Βίλλροτ*».

— Νέα ἐκδρομὴ εἰς τοὺς πόλους, παρασκευάζεται κατ' αὐτὰς ἐν Λονδίνῳ, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ πλοιάρχου Φρειδερίκου Jackson μέλλοντος νὰ συναντήσῃ τὸν Nansen διὰ τοῦ ἀρχιπελάγους τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, πρὸς βορρᾶν τῆς Σπιτσβέργης.

Θεατρικά.

Ἤρχισαν ἤδη ἐν τῷ Δημοτικῷ Θεάτρῳ αἱ παραστάσεις τοῦ μεγάλου ἰταλικοῦ θιάσου, ἐν ᾧ θὰ πρωταγωνιστῇ ὁ διάσημος ὑψίφωνος Ματζίνης, ἀφικνούμενος μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

— Ἐν τῇ Opera Comique τῶν Παρισίων παρεστάθη ἐσχάτως μετ' ἐπιτυχίας νέον μελόδραμα τοῦ Leo Delibes ἐπιγραφόμενον Kassya καὶ ἐξηγημένον ἐκ τινος διηγήματος τοῦ οὐγγρου συγγραφέως Sacher Masoch.

ΕΝΤΕΥΚΤΗΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

(22) Εἶνε τάχα πολὺ παλαιὰ ἡ συνήθεια τῶν ἀλεκτρυομονομαχιῶν καὶ πόθεν ἔλαβε τὴν ἀρχήν της: *Ἀλέκτωρ*

(5) **Ἀπάντησις.** Ὅ,τι μελετῶ κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας ἐντυπώνεται ταχύτερον εἰς τὸν νοῦν μου, ὅ,τι μελετῶ κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ἐντυπώνεται βαθύτερον. *Σπουδαστὴς*

(13) **Ἀπάντησις.** Γραπτὴ συνεννόησις δι' ἀραβικῶν ἀριθμῶν δύναται νὰ γείνῃ, ἀλλὰ προφορικὴ ὄχι. Π. χ. δύναται νὰ καταρτισθῇ πολύγλωσσον ἀριθμογραφικὸν λεξικὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἑκάστη λέξις νὰ σημειώνεται δι' ἀριθμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εὑρετήριον ἑκάστης γλώσσης τὸ ὁποῖον νὰ παραπέμπῃ εἰς τὸν διεθνῆ αὐτὸν ἀριθμόν. Νομίζω ὅτι ἡ ἐργασία θὰ γίνεται ἁπλούστατα διὰ τοῦ τρόπου τούτου: Ὑποθέσωμεν ὅτι Ἕλλην ἐγὼ ἔμπορος ἀγνοῶν τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν θέλω νὰ γράψω πρὸς Γάλλον. Ἀνοίγω τὸ ἑλληνικὸν εὑρετήριον τοῦ ἀριθμογραφικοῦ λεξικοῦ καὶ εὑρίσκω τὴν λέξιν *Παραγγελία* καὶ παρ' αὐτὴν τὸν ἀριθμὸν 5344. Ἀνατρέχω εἰς τὸ λεξικὸν καὶ εὑρίσκω τὸν ἀριθμόν, ἐντὸς καὶ παραπλεύρως ὅλας τὰς ἀντιστοίχους πρὸς τὸ ἑλληνικὸν *Παραγγελία* ξενικὰς λέξεις, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸ γαλλικὸν Commission, τὴν ὁποίαν καὶ γράφω. Ἀλλὰ τοιούτου εἴδους συνεννόησις μόνον δι' ὀλίγων λέξεων, ἰδίως τηλεγραφικῶς, δύναται νὰ γείνῃ, διότι μὲ ἁπλῆν παράταξιν λέξεων μόνων δὲν κατορθώνει τις βέβαια νὰ ἐκφρασθῇ διὰ γλώσσης ἧς ἀγνοεῖ τὴν γραμματικήν. Ὥστε τοῦ κ. Β. Ο Β. ἡ ἰδέα δὲν μου φαίνεται πολὺ πρακτικὴ εἰς τὴν ἐφαρμογήν της, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου δὲν στερεῖται πρωτοτυπίας τινός. *Δέλτα*